

2.
DISSERTATIO PHILOLOGICO - EXEGETICA

DE
ELIA FVTVRO IAM MANI-
FESTATO

AD MALACH. III, 23. 24.

QVAM
ADNVENTE DIVINO NVMINE
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO SERENISSIMO
PRINCIPE AC DOMINO
DOMINO

ERN. AVG. CONSTANTINO

DVCE SAXONIAE IVLIACI CLIVIAE MONTIVM
ANGARIAE ET WESTPHALIAE, RELIQUA
CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM
ORDINE

SVB PRAESIDIO
IOAN. FRIDERICI HIRTII

ARTIVM MAGISTRI ET FACVLT. PHILOSOPH. ADIVNCTI
D. 18. MARTII A. R. S. MDCCLII.

PVBlice DEFENDET

A V C T O R

MAVR. WOLFG. CHRIST. HANFF

COBVRGENSIS
PHILOSOPHIAE ET S. THEOLOGIAE CVLTOR.

I E N A E

TYPIS ANDR. MICH. MEYERL.

DISSERTATIO PHILOSOPHICA

DE
ELIA EVTVRO IAM MANE
FESTATO

AD MALACH. III. 23. 24.

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
PRINCIPIS AC DOMINI
DOMINO

ERN. AVG. CONSTANTINO
DUCE SAXONIAE IVLII CLIVIAE MONTIVM
ANGARIAE ET WESTPHALIAE, RELIGIA
CONSISTENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM
ORDINE

SUB PRAESIDIO
IOAN. FRIDERICI HIRTH

ARTIVM MAGISTRI ET FACULT. PHILOSOPH. ADVINCTI
D. 18. MARTII A. R. S. MDCCCL.

PUBLICIS DEFENDET

A. N. C. Y. O. R.

MAVR. WOLFG. CHRIST. HANKE

PHILOSOPHIAE ET S. THEOLOGIAE CATOR
CORVINGENSIS

Typis ANDR. MICH. MEYER.

INCLYTI SENATVS ECCLESIASTICI
COBVRGENSIS PRAESIDI CONSI-
LIARIIS ET ASSESSORIBVS.

PERILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO
DOMINO

DOMINO
IOANNI FRIDERICO
GRVNERO

I. V. DOCTORI LONGE CELEBERRIMO,

SERENISSIMO DUCI SAXO-COBVRG. ET SAALFELD.
A CONSILIIS INTIMIS,

IN CONSISTORIO ET ALIIS COLLEGIIS
PRAESIDI GRAVISSIMO,

ILLVSTR. GYMNASII ACADEMICI CASIMIRIANI
SCHOLARCHAE PRIMARIO SPECTATISSIMO

MAGNIFICO
SVMMEQVE REVERENDO DOMINO
D O M I N O
HENRICO WOLFGANGO
FRATZSCHERO

SERENISSIMO DVCI SAXO-COBVRG. ET SAALFELD.
IN CONSISTORIO A CONSILIIS SACRORVM,
PER DVCATVM COBVRGENSEM SVPERINTENDENTI
GENERALI GRAVISSIMO,
ILLVSTR. GYMNASII ACADEMICI CASIMIRIANI
SCHOLARCHAE SPECTATISSIMO,
ET IN EODEM S. THEOLOGIAE PROFESSORI PRIMARIO
CELEBERRIMO

AD D. MAVRITII PROTOMYSTAE AMPLISSIMO
SCHOLAEQVE SENATORIAE COBVRG. INSPECTORI
SVPREMO PRAESTANTISSIMO

ILLVSTRI
AC EXCELLENTISSIMO DOMINO
DOMINO
IOANNI GEORGIO
SCROEDERO

SERENISSIMO DVCI SAXO-COBVRG. ET SAALFELD.
CONSILIARIO ATQVE IVRI IN PRAE-
FECTVRA DICVNDQ PRAEPOSITO
PRAESTANTISSIMO,
CONSISTORII ASSESSORI SPECTATISSIMO,
ILLVSTR. GYMNASII ACAD. CASIMIRIANI
SCHOLARCHAE GRAVISSIMO
ETC.

MAECENATIBVS
ATQVE
PATRONIS SVIS MAXIMOPERE
SVSPICIENDIS
VITAM, SALVTEM ET FELICITATEM
PERPETVAM
EX ANIMO ADPRECATVR,
ILLISQVE VTRAMQVE HVIVS
DISSERTATIONIS PARTEM
EA QVA DECET OBSERVANTIA
DAT DICAT ET DEDICAT
TANTORVM VIRORVM

Cultor obsequiosissimus

MAVR. WOLFG. CHRIST. HANFEL

SECTIO.

§. I.

Iudaeorum interpretationes considerans facile Instituti
perspiciet, quod circa vaticinia de Messia, ratio ostenditur,
ex ipsa Spiritus sancti in novo testamen-
to expositione nobis clarissima, duplici
modo impingant. Mox enim eiusmodi
dicta scripturae sacrae, amoto Messia,
aliorum detorquent; mox vero Messi-
am in locis quibusdam admittentes eo tamen modo eadem
interpretantur, ut omnia pro falsa sua de Messia notione
intelligant, omnemque certe reiiciant sententiam, quae Chri-
sti nomen profitentibus patrocinari possit. *) Huc etiam
perti-

*) Sufficit hanc in rem vel unicum
ABARBANELIS Christianis infestis-
simi librum adduxisse, quem ex Ies.
52, 7. inscripsit *Maschmela Ieschuab*,

cuius versionem latinam I. H. MARVS,
filius, Francos. ad Moenum 1712. 4.
edidit, cuiusque praefationem intel-
lectu difficillimam in specie Prae-
cellen-

pertinet oraculum diuinum a Malachia Cap. III, 23.24. consignatum. Licet enim illud a recutitis de Messia exponatur, errant tamen obcoeati illi homines in designando aduentu, de quo hic sermo est, et circa Eliae personam, qui ante aduentum diei domini adparere debet. Et quoniam ex interpretibus Christianis haud pauci etiam sunt, qui in hisce rebus inter se non conueniunt, sed in tota huius dicti expositione mirifice discrepant: **) mecum constitui, hunc locum accuratius indagare, eumque non solum ita explicare, ut veritas expositionis nostrae certis innitatur argumentis; sed aliorum etiam explicationes simul indicabo, et ostendam, cur istae commode adsumi non possint. In duas vero dissertationem nostram diuidemus partes, ita ut prior dogmatica, posterior autem polemica dici mereatur.

SECTIO-

cellentissimus Dominus Praeses, Praeceptor ac Patronus meus ad cineres usque colendus in linguam vernaculam transtulit, et notis vberimis illustrauit, in peculiari commentatione, quae prodiit 1749. 10. plagul. in 4. Nec dubito, quin assero nostro fidem statim tribuat, qui considerauerit modo eam Iudaeorum expositionem in Gen. 49, 10. Ies. 9. 5. et Ierem. 23, 6. quam exhibet DAN. WEIMARVS in usu accentuationis biblicae p. 67. seq. p. 106. seq. et p. 134. seq.

**) Ad hanc discrepantiam probandam nolo iam adducere integros Commentarios, quos larga manu suppeditauit I. G. CARPZOVIVS in Introduct. ad libb. bibl. V. T. P. III. p. 404. seq. alique, quos laudat Do-

minus Praeses in Commentat. de format. Pronom. person. et verbi perf. p. 2. lit. d. Sed quosdam tantum ex illis nominabo, qui de oraculo nostro speciatim egerunt, quorum pertinet THEOPHILVS ALETHAEVS in libro, qui inscribitur, *gründliche Erläuterung der dunkeln Oerter* Tentam. 79. p. 400. seq. I. B. CARPZOV in Bibl. paruis Exeg. p. 1280. G. C. DACHSELVS in Bibl. accentuat. P. II. p. 592. et 621. IOH. FRISCHMUTH in dissert. de Eliae quem Iudaei etiamnum frustra praestolantur aduentu, Ienae 1650. defensa. IO. CHR. GENSELVS in observat. S. p. 108. seq. IO. MARCKIVS in exercitationibus Iuuenilibus dissert. 15. et 16. p. 320. seqq. MISANDER in delic. bibl. ad h. l. p. 961. seq. alique.

SECTIONIS DOGMATICAЕ.

MEMBRVM I. PHILOGICVM.

§. II.

Ipsum oraculum in textu authentico sic se habet:

הנה אנכי שלח לכם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאָה לִפְנֵי

בוא יום יהוה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָאָה :

וְהַשֵּׁב לִב־אֲבוֹתָי עַל־בָּנִים וְלִב־בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם

פֶּן־אֲבֹא וְהַפִּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם :

Dictum explicandum eiusque versio latina adducitur.

eiusque versio latina idiotismis et accentibus Ebraeis conueniens est haec:

Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam; ante aduentum diei Jehovae, quae erit magna et terribilis. Ut reducat cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres ipsorum: ne forte veniam, et percutiam terram anathemate.

§. III.

Quod de versione adducta diximus, nunc etiam respectu idiotismorum ex Interprete b. DANZII *) et Philologia sacra b. GLASSII **) probabimus, ita ut ubiuis considerationem

Notio ac formatio particulae הנה supeditatur.

*) Semel hic notasse sufficiat, quod in sequentibus semper in conferendis ex hoc interprete regulis ablegemus ad Interpretis Ebraeo-Chaldaei Synopsin, quae adiecta est Compendio Grammat. Danz. nam ista Interpretis editio, quae Litteratori ad-

haeret, a §. 43. vsque ad finem ab editione nostra discrepat in numero paragraphorum.

**) in citandis ex illa paginis utimur ista edit. quae cum praefat. BUDDÆI prodiit Lipsiae 1743.

tionem grammaticam vocum quarundam adiecturi atque praemissuri sumus. Prima nimirum vox est particula **הנה**, de cuius formatione non convenit inter philologos. Ex mente Celeb. et Excellentiss. TYMPHII *) Praeceptoris atque Patroni mei aeternum pie venerandi, est Imperativus in Piel (.) cum (-) alternante §. 26. X, 2. §. col. §. 48. l. 3. Grammat. a Rad. rabb. et chald. **הנה** quae notat iuxta BVXTORFIVM in Lexico suo Chald. Talm. et Rabb. p. 623. *commo- dum et utilitatem asserre, prodesse, utile esse*. Formaliter itaque denotat utilis, commodus, opportunus, esto ad hoc quod dico, vel attende, ades dum! Ex quo patet: hanc vocem facile in particulam excitandi transire, vel neglecta generis numerique ratione ad foemininum quoque et ad plures adhiberi posse. Secundum dominum Praefidei meum **) particula **הנה** deducenda est a rad. **הנ** quae olim significavit *praesens fuit*, ita ut aliquo modo conuenerit cum **הנה** apud Syros vsit. *praesentis animi fuit*. §. 43. obs. 3. tanquam nomen auctum in fine ad F. III. p. 19. coll. §. 45. l. §. 17. c. 2. §. 19. §. 16. I. obs. 1. α. §. 18. l. 1. §. 26. l. 2. Grammat. Danz. adeoque significatus formalis esset *praesentia*. Quaecunque vero deriuatio assumatur hoc loco vox ista tanquam particula excitandi in rei futurae atque mirandae praedictione vsurpatur, recteque vertitur *ecce*. (conf. §. 104. II. Interpr. et GLASSII Phil. S. Lib. III. Tract. V. Canon XV. p. 973.)

§. IV.

*) Vide eius notas doctissimas ad NOLDII Concord. Partic. p. 278.

) vide eius Biblia Ebraea analytica p. 13. et circa huius auctoris formationem observa, quod eadem quoque iam placuerit Celeb. BREITINGERO in Lexico Particularum, quod annexum est eiusdem brevi de idiotismis sermonis hebraei commentario. Sic enim ibi p. 96. **הנה, **הנה**

en ecce! inquit, *est nomen a rad. הנ, cum qua convenit הנ, praesens fuit, praesentem se stitit: his opponuntur הנה et הנה conf. Deut. 1, 41. Quare הנה, הנה pr. significant rem vel personam praesentem, item absolute rem, atque ob certitudinem suam quasi iam praesens esset considerata, ergo certo futuram.*

§. IV.

Altera vox אנכי constituit Pronomen primae personae et tanquam compositum formatur a rad. נחל *occurrit*, et נכה *halitum oris emisit*, quae utraque in lingua Arabica inuenitur. Vi huius compositionis proprie vox nostra indicat *ens in sermone tanquam halitum oris loquendo in faciem alterius immittens obuium*, id quod circumscriptionem primae personae efficit. Ipsum formandi modum ut adicerem, non opus est. Melius enim id fieri nequit, quam factum est in domini Praesidis mei commentat. philol. *de formatione pronom. personal. et verbi perfecti* p. 13. et 14. ad quam lectorem ablego. *) Interim tamen notabo, eam formationem mihi arridere, quam laudatus auctor suppeditat l. c. p. 14. secundum quam () primae syllabae pro vocali impura est habendum. Hocce pronomen et duae voces sequentes ratione constructionis in se consideratae duplici modo verti possunt. Si nimirum pronomen nostrum ut verbum substantiuum consideras, (§ 40. l. interp.) tunc participium שלח *mittens* omisso verbo substantiuo per futurum reddi potest, (§. 54. II. inter.) h. m. *ecce mittam vobis*, sed habita simul accentuum ratione, versio ista hoc loco admitteri non potest, quia אנכי a voce שלח per *paschtam* distinguitur, שלח vero cum לכם per *munachum* coniungitur. Pro ista igitur versione haec deberet esse consecutio

/// לכם || אנכי שולח || הנה *) Ergo אנכי potius ut subie-

*) Miror vero quod clariss. Dom. NICOLAI illustrationes et adnotationes ad Danzii Grammaticam scribens, hanc commentationem ad illustrand. §. 36. 40. 41. 42. Grammat. Danz. propositam non contulerit, adeoque nouam potius haud facile admittendam circa pronomina eo-

rumque ortum sententiam, protulerit.

*) conf. domini Praesidis systema accentuationis §. 38. Membr. IV. et V. p. 68. seq. §. 39. II, 3. p. 70. §. 45. II, 2. p. 87. §. 32. II. I. §. 60. et §. 62. p. 119. seqq.

subiectum consideratur, et seorsim exprimitur, **הלל** autem cum **לכם** praedicatum efficit, ita vt participio **שולח** per futurum translato (§. 54. inter. et Glassii phil. S. L. III. Tr. IV. can. VI. p. 926.) versio sit, *ecce ego mittam vobis.*

§. V.

Derivatio
nominis
אלה ex-
hibetur.

Nomen personae mittendae est **אליה**, quod appellatiue significat *Deus est robur meum*. Descendit enim a rad. **אל** *fortem esse* tanquam nomen nudum cum suffixo i. pers. sing. commun. **אלי** ad form. XVIII. p. 6. coll. §. 3. II. obs. 2. §. 39. I. §. 16. I. obs. 1. §. 21. §. 22. IV, 1. §. 24. I. obs. 1. §. 56. I, 6. Gram. Danz. et a rad. **אני** *conuenit, perfectus fuit*, unde **אני** tanquam nomen nudum inflectitur, *) ad F. XIX. p. 7. coll. §. 25. II. obs. 3. §. 56. I. 3. §. Gram. Danz. in quorum compositione duplicatio literae Iod ob compendium in scribendo per dagesch forte indicatur §. 11, II. Gr. prouti illud fieri solet in nominibus in 'exeuntibus accedente terminatione foeminina (§. 32, 2. Gr.) aut plurali (§. 33. III. 1. l. c.). Ratione constructionis notetur, quod particula **אני** voci huic praemissa notam accusatiui hoc loco constituat, et in versione latina plane omittatur. (§. 118. II. r. et §. 85. I. 1. intr.) h. m. *ecce ego mittam vobis Eliam prophetam.*

§. VI.

*) Proprie igitur significat conuenientiam, pulchritudinem, perfectionem, s. perfectissimum. §. 15. et 14, 4. intr. Et recte deinceps deo tribuitur, quippe qui ens omnium perfectissimum est. Alias vocula haec cum Mappik scribitur **אליה**, et tunc deducitur a rad. **אליה** *fuit, extitit*, vt significet ens **אלה** *talē*, siue ens omnium primum, existentiam a se ipso habens, ad F. 1. p. 1. coll.

§. 57. I. §. 17. c. 2. esset **אליה**, sed transpositis literis §. 58, 2. literae **א** tanquam literae motae Mappik inscribitur §. 12, 2. Si quis vero assumere velit, quod **אליה** sine Mappik pariter ac **אליה** ab una radice eodem modo deduci debeat, dicendum erit, quod Mappik ex **א** fuerit omissum, sicut ex suffixo **א**, interdum etiam excidit. conf. §. 39. IV. obs. 4. §. Gr. Danz.

§. VI.

In verbis sequentibus **לפני בוא יום יהוה** *ad facies ve-* Particula
nire diem Iehovae, quae a plurimis vertuntur: *antequam ve-* לפני for-
niat dies Iehovae, prima vox לפני deducitur a radice פנה matur, eius-
aspexit, respexit, tanquam nomen nudum simpl. masc. plur. que et vo-
in stat. constr. cum praefix. ל. ad formam I. p. i. col. §. 57. cum trium
I. §. 17. c. 2. Gr. Danz. est פן apud Rabb. *aspectus, respectus,* sequenti-
modus. Iam adde §. 33. I. i. α. §. 34. I, i. II, 4. §. 50. III. §. demonstratio
24. I. i. *) Tanquam particula ante infinitivum in tem-
pus definitum resoluendum vertitur *antequam*, h. m. ante-
quam veniat dies domini (§. 126, 2. §. 88. II, i. et 3. intr.);
si vero infinitivo significatus nominis tribuitur, tunc verti-
tur *ante* h. m. ante aduentum diei domini (§. 126, i. §. 88.
III.). Quod utrumque licet ratione constructionis pari iure
adsumi possit, respectu accentuum tamen in commate no-
stro obuiorum posterius praefendum est. In casu priori
haec accentuum esset consecutio // לפני בוא יום יהוה
Sed in casu posteriori in versione nostra assumpto omnes vo-
ces ob regimen aequaliter cohaerent, adeoque posteriores
arctius connectuntur. Atque sic haec accentuum utique
est facies לפני בוא יום יהוה (**).

§. VII.

Dies iste domini, qui aduenturus est, dicitur הגדול והנורא *Accuratio*
magnus et terribilis, et vox posterior est particip. vocum vl-
timarum y.
B. 3. in 23. relatio

* Quo iure Clar. ROEBERVS in Lexico partic. Hebr. p. 26. dicat, sin-
gularem huius vocis esse פה, iudi-
cent alii. Mihi quidem hac in re
dupliciter impigisse videtur. Inte-
rim eandem remprehendimus et
iam apud Celeb. BREITINGERVM
l. c. p. 109. qui, quod magis adhuc
mireris, scribit: פנים est a rad.
פה *adsperxit, consperxit*, et paulo
post hinc פנים eiusque singularis
פה denotat i) *adspectum, praesen-*
tiam etc.
**) conf. dom. Praesidis Systema ac-
cent. §. 37. Membr. I. §. 43. Membr. III.
item ratione rov lethibh pro pascha
alternantis §. 30, 2. pag. 44.

in Niph. cum duplici praefixo, a rad. יָרָא §. 41. III. obs. 1. α et η Gr. Danz. *timuit*, quod ordinarie deberet esse יָרָא, sed secundum §. 46. I, 2. י' mutatur in י, quiescens in cholem §. 3. II. obs. 3. Iam adde §. 38, 1. §. 50. III. Atque tunc recte per adiectiuum potentiale in *bilis* terminatum vertitur §. 58. V, 2. α. Interpr. Si igitur ה' articuli ante nomen גָּדוֹל vertatur per pronomen relatiuum (§. 49. V. interpr. GLASSII phil. S. L. IV. Tr. I. obs. I, 1. p. 1147.) et verbum substantiuum suppleatur (§. 177. intr. Glassii Phil. S. L. IV. Tr. II. obs. II. p. 1204.) oritur versio nostra supra allata, *ante aduentum diei Iehovae, quae erit magna et terribilis*. Qui vero haec verba transferunt, *antequam adueniat dies Iehovae magnus et terribilis*, impingunt contra accentus. Pro hac enim versione sequens deberet esse accentuum consecutio:

לפני כוֹא יום יהוה | הגדול והנורא: ||

Licet ergo ratione constructionis vocum in se versio ista admitti possit, eidem tamen obstat axioma III. et IV. accentuationis. *)

§. VIII.

significatus
vocis
וּשִׁיב
traditur.

In commate 24. vox prima וּשִׁיב descendit a rad. שׁוּב *reuertere*, et est 3. pers. sing. masc. praet. Hiph. cum praefixo ו' coll. §. 47. §. 17. c. 2. §. 47. I. 3. α. §. 50. III. et obs. 2. Gr. Danz. Ergo verti debet *et reuertere faciet* (§. 61. I. et §. 149. IV. 1. interpr. Glassius l. c. L. III. Tr. III. can. 27. p. 832. et L. IV. Tr. I. obs. VII. p. 1187.) Sin autem connexionis rationem habeas, vi cuius in hoc commate causa finalis missionis suppeditatur, recte vox haec transfer-
tur

*) conf. I. H. MICHAELIS *Gründlicher Unterricht von den Accentibus profaïcis et metricis* p. 13. et 1. DAV. MICHAELIS *Anfangs-Gründe der Hebräïschen Accentuation* §. 26. p. 15. aliosque; de positu maiorato sub tribus vocibus ultimis in specie adde Dn. Praesidis *Systema accent.* §. 32. Membr. I, 1. β. p. 50.

tur ut reuerti faciat, s. conuertat vel reducat. (§. 149. II, I. intr. Glaffii Ph. S. L. IV. Tr. I. p. 1191.).

§. IX.

Conuerti autem debuit לִבְנֵי אֲבוֹתָם cor patrum, vbi circa deriuationem vocis posterioris notamus, quod descendat a rad. אָבָה voluit, acquieuit, et apud Arabes pater fuit. ad F. I. p. 1. coll. §. 57. I. §. 17. c. 2. §. 33. I. 1. β. et obs. Et haec terminatio foeminina in omnibus fere linguis orientalibus deprehenditur v. g. in Chald. אֲבוֹתָם Syr. ^{أَبَوَاتِهِمْ} Arab. ^{أَبْهَاتٌ}, licet etiam terminatio plur. masc. inueniatur apud Syros ^{أَبَوَاتِهِمْ} et apud Arabes ^{أَبْوَج}. Vnde

de probabiliter concludi potest, quod vox nostra etiam apud Ebraeos antiquissimis temporibus sub vtraque terminatione fuerit in vfu. Atque sic nondum adest necessitas singulare quid in hac voce cum Celeb. SCHULTENSIO statuendi. *)

§. X.

In vltimo hemistichio commatis 24. voces prior-
Deriuatio res voc. פֶּן et אֲבוֹתָם ostenditur.

*) Cogitationes Celeb. domini SCHULTENS cognosci possunt ex institutionibus ad fundamenta linguae Hebr. p. 175. vbi de hoc vocabulo ait: inter omnia quae huc adferri solent, (loquitur de masculinis terminationem foemininam in plur. habentibus) vnum אֲבוֹתָם aliquid nodi nectit, diuque se ei adhaesisse fatetur. Geminam eius solutionem affert, quarum alterutram sequendam

esse censet. Prima est, nomen אֲבוֹתָם esse singul. foeminin. pro אֲבוֹתָם seriem patrum, paternitatem significans. Altera vero eo redit, vt vox ista sit pluralis ab אֲבוֹתָם paternitatem quoque denotante. Vnde plur. אֲבוֹתָם plene, et per quietem 3. radicalis אֲבוֹתָם paternitates, ad series patrum designandas.

res **נָכַח** recte vertuntur *aliquin veniam* s. *ut ne veniam* (§. 105, 3. intr.) **נָכַח** est a rad. **נָח** *venire* i. pers. sing. com. fut. in Kal. coll. §. 43. obs. 1. β. §. 47. §. 17. c. 2. §. 47. I, 3. γ. Gr. Danz. Particulam **נָ** autem laudatus BREITINGERS *) deducit ad rad. **נָח** apud Arabes *venit, futurus fuit*, vt proprie notet *venturum, futurum*, adeoque tanquam nomen nudum inflectitur ad F. VI. p. 3. coll. §. 47. §. 17. c. 2. §. 29. I. Gram. Danz. occurrit etiam semel verbum hocce apud Ebraeos in prima persona Fut. in Kal cum ה paragogico **נָחַח** Ps. LXXXVIII, 16. et vertitur *animo pendeo*, vel metuo ne hoc vel illud eueniat; in hunc tamen etiam locum BREITINGERS significatum apud Arabes visitatum transferre voluit. **)

§. XI.

Genuina
vorum po-
stremarum
versio de-
terminatur.

Quod ad postremas tandem attinet voces, verbum **נָכַח** est a rad. **נָח** *percussit* i. pers. sing. commun. praet. in *Hiph.* cum praefixo **נָ** conuersiuo, coll. §. 43. obs. 1. §. 44. I. §. 17. c. 2. obs. §. 48. II, 2. α. §. 50. III. et obs. 2. Gr. Danz. et recte vertuntur et *percutiam terram anathemate* (§. 149. IV. 1. §. 85. I. intr.) Equidem primum putavi, quod vltimum hemistichium totum transferri possit: alioquin

*) in Lexico particularum, quod annexum est breui de idiotismis sermonis Hebraei commentario. p. 124.

) Cogitationes eius hac de re adiacere lubet. Sic nimirum l. c. scribit: Ps. 88, 16. occurrit futurum **נָחַח vulgo *animi pendeo, haereo, dubius sum*; sed forsitan rectius *futurus sum*, per *ἀποσιώπην*, sc. longe inferior, aut nescio qualis? Attamen id quod futurum demum est, non-

dum habet certitudinem completam, sed incertum adhuc et dubium est suo sensu: proprie notat *venturum, futurum*. Gen. 3, 3. **נָחַח** *futurum quippe, mori emini*. Exod. 34. 15. **נָחַח** *futurum ut pangs foedus*: Sed possis quoque **נָ** h. l. et alibi resolvere per *ne*, modo propriam vocis significationem respicere non negligas.

quin veniam *atque percussam remouebo terram*, (§. 149. IV, 1. §. 181. intr. *Gloss. Ph. S. L. III. Tr. III. c. 2. p. 747*) *ut rem execrandam* *) Sed vocibus melius consideratis, perspexi quod versio haec sit deferenda, et altera eligenda. Nam ut taceam ellipsin et metalepsin sine euidentissima ratione non esse assumendam, accentuum indoli etiam versio ista non satis conuenit, siquidem haec accentuum consecutio deberet esse: **פֶּן - אֲבוֹהַּ || וְהִכִּיתִי || אֶת - הָאָרֶץ חֵרֶם** **)

SECTIONIS DOGMATICAЕ

MEMBRVM II. EXEGETICVM.

§. XII.

Absoluta nunc tractatione philologica ad ipsum sensum ^{Connexio} vaticinii nostri eruendum progrediemur. Et quoniam ad ^{textus do-} determinandum obiectum personale et reale dicti nostri hoc ^{cetur.} loco antecedentium consideratione simul opus est, connectionem textus nostri cum antecedentibus suppeditabimus. Totum vniuersi vaticinii Malachiani argumentum eo redit, ut populi pariter ac sacerdotum socordiam, cultusque genuini, Deo in spiritu praestandi, neglectum in templo iam instaurato redarguat propheta, et, in commendato poenitentiae verique cultus ordine et praxi promissionibus de Messia, eiusque et praecursoris eius Ioannis baptistae aduentu, scriptis prophetarum veteris testamenti impressio quasi sigillo

* Ita nimirum poneretur h. l. appositione hoc modo positae conne-
אֶפֶר pro **כְּחֵרֶם**, uti **וְיָ** **חֵרֶם** pro **כְּחֵרֶם**, et in aliis exemplis, ^{conf. dom. Praesidis}
 quae adducuntur in **NOLDII** **Con-** ^{Syst. accent. §. 43. II. 2. p. 83. adeoque}
cord. partic. p. 358. edit. Tymp. ^{I. accentuationis. conf. I. H. MICHAELIS}
Gründlicher Unterricht von den
^{accentibus &c. p. 12. et I. D. MI-}
^{CHAELIS l. c. §. 26. p. 14.}

** Nam voces duae ultimae in

figillo finem imponat. Adeoque vaticinium totum in duas recte dispescitur sectiones, quarum *prima* est legalis et epanorthotica, ita ut praemisso introitu praeparatorio Cap. I, 1-5. contineat expostulationem 1) cum sacerdotibus v. 6.-II, 10. 2) cum populo Cap. II, 11-fin. *Alter*a vero maxima ex parte euangelica et paracletica sectio Messiam cum praecursore eius, felicitatem pristinam, et consolationem piis et credentibus in Messiam promittit Cap. III. In specie a commate 19. ubi plurimi novum caput, ordine quartum, incipiunt, proponitur *primo* superioris denunciationis de futuro evidenti piorum atque impiorum discrimine confirmatio ab euentu ipso vastationis Hierosolymae et euerfionis totalis reipublicae Iudaicae desumpta (v. 19.), cuius signum certum erit Christi in carnem aduentus, ad quem pii suo bono confugient (v. 20.), et a quo improbi suo malo aufugient (v. 21.). *Deinde* adiicitur hortatio, ut legis divinae per Moysen datae sint memores (v. 22.), usque ad praedicationem euangelii, cuius primus praeco futurus esset Ioannes baptista, (v. 23.) et effectus salutaris conuersio (v. 24.). Adeoque pericopa a nobis explicanda cum commate praecedente tanquam conclusio totius vaticinii Malachiani, et ut sigillum totius veteris testamenti consideratur. *)

§. XIII.

Persona lo-
quens indi-
catur.

Quod vates facer in textu nostro Deum inducat loquentem, omnes vno fatentur ore. Quatenam vero deitatis persona in specie loquatur, discrepant Interpretes; dum alii deum trinunum, alii primam, alii que secundam diuinitatis personam assumunt. Sine dubio eadem persona tanquam subiectum loquens assumenda est, quae ab initio capitis III. loqui-

*) conf. hic IOANNIS TARNOVII commentarius in prophetas minores p. 1596. et 1656. 10. ABRAH. KROMAYERI dispositiones memoriales librorum prophetarum p. 192. 10.

GOTTL. CARPZOVII Introduct. ad libros propheticos bibliorum V. T. p. 464. et IOACH. LANGII Historia Ecclesiastica V. T. p. 849.

loquitur. Iam vero commode dici non potest, quod deus trinunus ibi loquatur, quia persona loquens tanquam mittens ab angelo foederis et domino templi, qui est Messias ipse et secunda diuinitatis persona, distinguitur. Ergo nec Deus trinunus ut persona loquens in vaticinio nostro assumi poterit. Nec sic secunda diuinitatis persona in specie, sed prima potius, ut loquens persona ibi assumenda est 1) ob rationem mox allatam, quia alius est is, ad cuius ministerium Ioannes baptista ut legatus mittitur, qui nimirum est Messias, aliusque is, qui legatum istum ad ministerium Messiae mittit, et hic est Deus pater. 2) ob allegationem dicti istius in N. T. Matth. XI, 10. et Marc. I, 2. Et tota difficultas cessat, si verba ista cap. III, 1. non vertuntur, *ecce ego mitto angelum meum, qui complanabit viam ANTE ME* sed potius, *ecce ego mitto legatum meum qui praeparabit viam FACIEI MEAE* *), et per faciem dei Messias tanquam secunda diuinitatis persona intelligitur, qui ita dicitur, quia per eum deus sese, suamque voluntatem nobis manifestavit. **) Sic ergo in dicto nostro etiam non Messias, sed deus pater ut persona loquens agnoscendus est.

§. XIV.

Obiectum personale, siue eos ad quos deus in dicto nostro loquitur, constituit populus Iudaicus ex captiuitate Babylonica in Palaestinam reuersus. Sic enim dicitur, *ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam*. Cum igitur pronomen hoc tanquam terminus relatiuus, ad eos, de quibus in antecedentibus

Obiectum personale determinatur.

C 2

*) Obiter circa hocce comma obseruandum quoque est, quod quamplurimi interpretes, versionem nostram germanicam, aliasque, sequentes interpunctionem satis accuratam non obseruent, sed contra accentus impingant. Nam secundum accentus ita verti debet versus iste: *ecce*

mittam legatum meum, ut praepararet viam faciei meae: statimque veniet ad templum suum dominus, quem vos quaeritis, et angelus foederis quem vos desideratis mox adueniet; ait Jehova deus exercituum.

**) conf. Psalm. 139, 7. Exod. 33, 14. 15. Ioh. 14, 19.

cedentibus sermo est, se referat, in antecedentibus vero ad totum populum Iudaicum ex captiuitate Babylonica reuersum, mox ad pios, mox ad impios, dirigatur; hicce etiam recte in dicto nostro tanquam obiectum personale adsumitur. Obiici quidem potest, quod pronomen illud ad proxime antecedentia referri debeat. Cum igitur in proxime antecedentibus sermo sit de piis et credentibus ex populo Iudaico; hi tanquam obiectum personale adsumi deberent. Sed respondetur, 1) dictum nostrum vt conclusio totius vaticinii considerandum est (§. XII.), adeoque ad totum etiam populum, ad quem totum vaticinium directum est, recte refertur. 2) ipsa etiam persona missa, et scopus missionis eius sententiam nostram confirmat. Ioannes baptista enim, qui sub Elia intelligendus est, vt mox probabitur, non solum ad pios, sed ad impios quoque, adeoque ad totum populum missus erat, vt eos ad deum conuertat, eosque ad agnoscendum Messiam praepararet.

§. XV.

Obiectum
reale vati-
cinii nomi-
natur, et i-
dea missio-
nis suppe-
ditatur.

Obiectum reale vaticinii nostri est promissio de missione Iohannis baptistae praecursoris Messiae. *Mittere alterum* dicitur is, qui negotium quoddam illi committit, eidemque functionem aliquam mandat, id quod cuius ex stilo biblico notum esse potest. *) *Mittenda* autem *persona* plus difficultatis creat. Ea nimirum vocatur Elias propheta, nec inter omnes constat, quisnam per illum intelligatur. Nostrium iam erit, vt demonstremus, ad Iohannem baptistam in vaticinio nostro respici; quo facto, rationem indicabimus, cur Iohannes vocatus fuerit Elias, et deinceps ostendemus, quonam respectu Iohannes iste nominetur Propheta.

§. XVI.

Quod per
Eliam Io-

Quod per Eliam non vetus ille propheta Elias Thesbi-
tes,

*) conf. v. g. Exod. 4, 13. Iud. 6, 14. 49. Ioh. 1, 6. 12, 45. 16, 5. 20, 21. Ies. 6, 8. Ier. 14, 15. 23, 21. Luc. 11,

tes, sed Iohannes baptista innuatur, ex duplici argumentorum genere cognosci potest, quorum vnum ex allegatione noui testamenti, alterum vero a connexionione textus et praedicatorum indole, defumitur. Ad connexionionem quod attinet, commata tria vltima Malachiae vt breuis repetitio argumenti praecipui in vate sacro obuui, et conclusio totius vaticinii Malachiani, consideratae sunt (§. XII.). Is proinde, qui initio capitis III. vocatur angelus domini, et qui in nostro dicto propheta Elias cognominatur, vnicam efficit personam. Sicut ibi enim legatus vel praecursor Messiae promittitur, ita hic quoque promissio ista repetitur et confirmatur. Iam uero aduentus legati istius aduentum Domini siue angeli foederis i. e. Messiae praecedere debuit (Cap. III, 1.), et dominus ipse siue Messias iam apparuit (Cap. III, 1. coll. Hagg. II, 7-10.). Ergo etiam Eliam in dicto nostro nominatum iam venisse recte asseritur. Adeoque per Eliam istum non Elias Thesbites ante Christi aduentum ad iudicium extremum adhuc expectandus, sed alius potius Seruatoris optimi legatus, qui iam venit, intelligendus est. Cum igitur praedicata in textu obuia omnia in Iohannem baptistam optime quadrent, prouti ex sequentibus patebit; hic ipse etiam per Eliam recte intelligitur. *) Sic quoque librorum V. T. cum libris N. T. connexio requirit, vt Eliam in Malachia promissum de Iohanne baptista interpretemur. Post Malachiae nimirum tempora cessauit inter Iudaeos prophetia, **) et Malachias, quia ultimus inter prophetas V. T. fuit, a Iudaeis communissime *חיותם נביאים* *sigillum prophetarum* vocatur. ***) Si igitur vltimus hic propheta V. T. in

Iohannes baptista sit intelligendus demonstratur.

C 3

fine

*) Hinc etiam antiquitas Christiana Iohanni adtribuit nomen *praecursoris* apud AVGVSTINVM epist. 57. ad Dardanum, et *antecursoris* apud TERTVLLIANVM libr. 4. cap. 33. aduers. Marcionem, conf. S. Ven. WALCHIVS praeceptor atque patronus me-

us inter omnes maximopere deueniendus in Hist. Eccles. N. T. p. 107.

**) conf. CAMP. VITRINGA in Obseru. sacr. Lib. 6. cap. 6. p. 311. seqq. it. Lib. 6. cap. 14. p. 411. seqq.

***) conf. J. CHRISTOPH. WOLFF Biblioth. Ebr. Tom. I. p. 191.

ce proinde sapientissimus doctor suam accommodat respon-
sionem, et ostendit, quod secundum Malachiam Elias uti-
que ante Messiam venire debuerit, sed vaticinium illud iam
etiam in Iohanne, eius praecursore, esse impletum, quippe
qui per Eliam ibi promissum intelligendus esset. Sic enim
tota orationis Christi series aperte testatur, eum non ad
rem gestam sed ad prophetiam, quam ut futuram adhuc et
implendam considerabant scribae, respicere, adeoque com-
mate vndecimo non loqui eundem de eo qui post aduen-
tum suum venire debeat, sed qui venturus erat post Mala-
chiae tempora. Et praeter ea Matthaeus etiam aperte il-
lud testatur, quando vers. 13. adiicit, *tunc intellexerunt disci-
puli, quod de Iohanne baptista locutus esset ad ipsos.*

§. XVII.

Ratio cur
Iohannes
vocatus fu-
erit Elias
adducitur.

Si nunc indaganda est ratio, cur Iohanni nomen Eliae
tributum fuerit, nulla plane difficultate res ista laborat. Ex
usu nimirum biblico notum est, quod nomen proprium v-
nius quandoque imponatur alteri ob similitudinem vel ty-
pum. *) Sic enim v.g. Messias dicitur *David* Ierem. XXX,
9. Hof. III, 5. Ezech. XXXIV, 24. *Iehu* appellatur *Simri*
2 Reg. IX, 31. *Roma* antichristiana vocatur *Babel* Apoc. XIV,
8. XVI, 9. XVIII, 2. Cum igitur maxima inter Eliam et
inter Iohannem baptistam intercedat conuenientia, diiudi-
catu facile erit, cur Iohannes in nostro dicto nominatus fue-
rit Elias. Quenam autem est similitudo ista? 1) sicuti E-
lias summa cum contentione et zelo pro veri dei gloria pu-
gnabat 1 Reg. XVIII, 40. XIX, 10. 14. et ne regi quidem, ma-
le agenti, parcebat 1 Reg. XVIII, 18. sic idem in Iohanne de-
prehenditur Matth. III, 7. sqq. XIV, 4. 2) vterque eodem
amictus erat vestimento 2 Reg. I, 8. Matth. III, 4. Marc. I, 6.
3) vterque in desertis plerumque degebat locis 1 Reg. XIX,
3. sqq.

*) conf. SAL. GLASSIUS in Phi- 1784. CHRISTIAN. STOCK in In-
tol. sacr. Lib. IV. Tract. III. obs. 19. p. 178. N. T. §. 27.

3. sqq. Luc. I, 50. 4) vterque intrepidae confessionis causa quam plurima incommoda et calamitates sufferebat. 1 Reg. XIX, 2. sqq. Matth. XIV, 3. †)

§. XVIII.

Sicut vero ostendimus, quomodo Iohannes vocatus fuerit Elias, ita nunc etiam notionem prophetae determinabimus, et indicabimus, quonam significatu Iohannes dicatur propheta. Varias nomen hocce admittit significatus,*) sed difficultas circa illud obuia optime ex mea quidem sententia hoc loco poterit remoueri, si notetur, quod vox illa de personis accepta *proprie* sumatur *vel* late de amico Dei, eiusque familiari, **) *vel* stricte de eo, qui voluntatem diuinam aliis annunciat et proponit, atque alias doctoris nomine venit, ***) *vel* strictissime de eo qui futura contingentia cum certitudine praedicat. *) Quibus diuersis significationibus ex parte etiam respondet vsitatissima denominatio prophetis in linguis sacris tributa. Sic enim נביא, quod descen-

Quomodo
Iohannes
appellatur
propheta
docetur.

†) conf. Celeb. IAC. CARPOVIVM in Systemate Theol. Dogm. reuel. Tom. III. p. 870. DAN. HEINSIVM in Aristarch. sacr. cap. V. p. 140. IOACH. LANGIVM in Hist. Eccl. V. T. p. 583. sqq. adde illos scriptores, qui totam Iohannis historiam illustrarunt, v. g. CHRISTOPH. CELLARIUM in Dissert. de Iohanne baptista, in Dissert. acad. p. 169. sqq. SALOM. DEYLINGIVM in observ. sacr. Part. III. p. 196. sqq. HERM. WITSIVM in Miscell. Sacr. Tom. II. Exercit. XV. p. 367. sqq. aliosque quos recenset IOH. ANDR. SCHMIDIVS in Sagit-

tar. introduct. in hist. eccl. Tom. II. p. 41.

*) conf. MATTH. FLACIVS in Clauē S.S. Part. I. p. 994. sqq. CAMP. VITRINGA in Typo doctr. prophet. P. I. cap. 1. HERM. WITSIVS l. c. T. I. Lib. I. cap. 1.

**) v. g. Gen. 20, 7. Num. 11, 29. Iac. 2, 23.

***) v. g. 1 Reg. 18, 14. 2 Reg. 4, 38. 1 Cor. 14, 5. Matth. 7, 15.

*) v. g. Deut. 34, 10. Luc. 1, 70. sicuti Iesaias, Ieremias, Zacharias, Malachias, etc. hoc significatu prophetae dicuntur.

fine vaticinii sui promittit missionem Iohannis baptistae, et primi ad N. T. pertinentes libri a promissionis istius complemento incipiunt; scripta noui testamenti cum ultimo V. T. libro manibus veluti porrectis se copulant et coniungunt. *) Quod vero ad allegationem vaticinii nostri in N. T. factam, adeoque authenticam illius interpretationem, attinet; ex Luc. I, 11. seqq. nouimus, quod Gabriel angelus Domini natiuitatem Iohannis patri ipsius indicans manifeste doceat, eum ideo pro Elia promisso esse agnoscendum, quod spiritu et virtute Eliae gaudeat. Atque hinc etiam quae de Elia in vaticinio nostro dicta sunt, ad Iohannem Zachariae filium transfert. **) Similiter quoque Saluator ipse de Iohanne, eius praecursore, ad populum loquens, apud Matth. XI. 14. ait, *et si vultis recipere, ipse est Elias ille qui venturus erat.* ***) Et sic etiam benedictus seruator ad quaestionem discipulorum, *quomodo scribae aduentum Eliae adhuc expectent*, respondens haud obscure docet vaticinium Malachiae, quo scribae ac Pharisei Eliam tanquam futurum expectantes nitantur, in Iohanne baptista esse impletum. *) Equidem scio, quod interpretes quidam, duplicem in verbis Christi quaerant Eliam, sed ex verbis sanctissimi doctoris male intellectis, adeoque ex defectu sufficientis verborum istorum sensus cognitionis, sententia ista orta esse videtur. Sunt

*) vid. Marc. 1, 1. sq. Luc. 1, 3. sq. Matth. 3, 1. sq. Ioh. 1, 6. sqq. Quae in Matthaeo, Luca et Iohanni praemittuntur, sunt quasi prolegomena, ad designandas Iohannis et Messiae ipsius personas. Sed initium euangelii apud omnes idem est, vnde Marcus incipit. conf. GROTIUS in Annotat. ad Malach. 4, 6. FRISCHMUTH in Dissert. cit. §. 28.

**) Sic enim angelus iste Luc. 1, 16. 17. loquens introducit, *multosque filiorum Israelis conuertet ad dominum deum ipsorum. Ipseque prae-*

cedet ante eum, cum spiritu et virtute Eliae, ut conuertat corda patrum ad filios, et contumaces ad prudentiam iustorum, ut praeparet domino populum instructum.

***) quae verba a celeb. HEYMANNO ita recte exponuntur: *wenn das von euren Lehrern euch eingepflanzte Vorurtheil, als müsse der alte Elias wieder kommen, euch nicht abhält mir zu glauben, so wisset, daß Iohannes der versprochne Elias ist.* conf. eius Erklärung des N. T. ad h. l. P. I. p. 150.

*) vide Matth. 17, 10, 11, 12, 13,

Sunt nimirum ex nostratibus pauci, qui dixerunt, Christus apud Matth. XVII. commate vndecimo loquitur de eo, qui *veniet*, et hic ex eorum quidem sententia est b. Lutherus noster, versu 12. autem de eo loqui pergit, qui *venit*, eumque de Iohanne baptista interpretantur. *) E contrario autem ex scriptoribus Romanae ecclesiae addictis nonnulli, geminum etiam Eliam in verbis Christi assumentes, asserunt, quod Servator noster commate 11. loquatur de Elia Thesbite, qui ante aduentum Christi ad iudicium extremum venturus sit, versu 12. autem de Elia typico i. e. Iohanne baptista, qui in spiritu et virtute Eliae iam venisset. **) Sed sententia haec statim corrui, si ipsa discipulorum quaestio et doctoris disertissimi ad illam responsio recte perpenditur. Discipuli nimirum, qui sententiam inter Iudaeos tunc receptam de reditu Eliae Thesbitis ante Messiae aduentum imbiberant, scrupulum quendam, Elia in monte apud Christum in eius transfiguratione conspecto, in animo suo conceperant, quem cum Christo inter eundem communicant. Quaestio eorum igitur eo redit: quomodo scribae aduentum Messiae docentes, Malachiam adducentes dicere possunt, quod, priusquam Messias veniat, venturus sit Elias Thesbites; cum is tamen non praecesserit aduentum tuum, sed hodie demum in monte adparuerit? Ad hanc-

*) conf. TARNOVII Oratio de Christus apostolis non dicit, Eliam tribus Eliis, CALOVII Biblia illustr. V.T. Tom. II. p. 1073. col. 1. et BRAND. HENRIC. *GEBHARDI gründliche Einleitung in die 12. kleinen Prophet. p. 1584.

**) Inter alios huc pertinent CORNELIVS a LAPIDE, et MALDONATUS, quorum ille, distinguit Christus, inquit, duos Elias, unum ad litteram de quo ait, Elias quidem venturus est, et restituet omnia, alterum typicum, puta Iohannem, de quo ait, ipsum verum Eliam iam venturum Elias iam venit; hic vexo scribit: esse.

fine vaticinii sui promittit missionem Iohannis baptistae, et primi ad N. T. pertinentes libri a promissionis istius complemento incipiunt; scripta noui testamenti cum ultimo V. T. libro manibus veluti porrectis se copulant et coniungunt. *) Quod vero ad allegationem vaticinii nostri in N. T. factam, adeoque authenticam illius interpretationem, attinet; ex Luc. I, 11. seqq. nouimus, quod Gabriel angelus Domini natiuitatem Iohannis patri ipsius indicans manifeste doceat, eum ideo pro Elia promisso esse agnoscendum, quod spiritu et virtute Eliae gaudeat. Atque hinc etiam quae de Elia in vaticinio nostro dicta sunt, ad Iohannem Zachariae filium transfert. **) Similiter quoque Saluator ipse de Iohanne, eius praecursore, ad populum loquens, apud Matth. XI. 14. ait, *et si vultis recipere, ipse est Elias ille qui venturus erat.* ***) Et sic etiam benedictus seruator ad quaestionem discipulorum, *quomodo scribae aduentum Eliae adhuc expectent*, respondens haud obscure docet vaticinium Malachiae, quo scribae ac Pharisei Eliam tanquam futurum expectantes nitantur, in Iohanne baptista esse impletum. *) Equidem scio, quod interpretes quidam, duplicem in verbis Christi quaerant Eliam, sed ex verbis sanctissimi doctoris male intellectis, adeoque ex defectu sufficientis verborum istorum sensus cognitionis, sententia ista orta esse videtur. Sunt

*) vid. Marc. 1, 1. sq. Luc. 1, 3. sq. Matth. 3, 1. sq. Ioh. 1, 6. sqq. Quae in Matthaeo, Luca et Iohanni praemittuntur, sunt quasi prolegomena, ad designandas Iohannis et Messiae ipsius personas. Sed initium euangelii apud omnes idem est, vnde Marcus incipit. conf. GROTIUS in Annotat. ad Malach. 4, 6. FRISCHMUTH in Dissert. cit. §. 28.

**) Sic enim angelus iste Luc. 1, 16. 17. loquens introducit, *multosque filiorum Israelis conuertet ad dominum deum ipsorum. Ipseque prae-*

cedet ante eum, cum spiritu et virtute Eliae, ut conuertat corda patrum ad filios, et contumaces ad prudentiam iustorum, ut praeparet domino populum instructum.

***) quae verba a celeb. HEYMANNO ita recte exponuntur: *wenn das von euren Lehrern euch eingepflanzte Vorurtheil, als müsse der alte Elias wieder kommen, euch nicht abhält mir zu glauben, so wisset, daß Iohannes der versprochne Elias ist.* conf. eius Erklärung des N. T. ad h. l. P. I. p. 159.

*) vide Matth. 17, 10, 11, 12, 13,

Sunt nimirum ex nostratibus pauci, qui dixerunt, Christus apud Matth. XVII. commate vndecimo loquitur de eo, qui *veniet*, et hic ex eorum quidem sententia est b. Lutherus noster, versu 12. autem de eo loqui pergit, qui *venit*, eumque de Iohanne baptista interpretantur. *) E contrario autem ex scriptoribus Romanae ecclesiae addictis nonnulli, geminum etiam Eliam in verbis Christi assumentes, asserunt, quod Servator noster commate 11. loquatur de Elia Thesbite, qui ante aduentum Christi ad iudicium extremum venturus sit, versu 12. autem de Elia typico i. e. Iohanne baptista, qui in spiritu et virtute Eliae iam venisset. **) Sed sententia haec statim corrui, si ipsa discipulorum quaestio et doctoris disertissimi ad illam responsio recte perpenditur. Discipuli nimirum, qui sententiam inter Iudaeos tunc receptam de reditu Eliae Thesbitis ante Messiae aduentum imbiberant, scrupulum quendam, Elia in monte apud Christum in eius transfiguratione conspecto, in animo suo conceperant, quem cum Christo inter eundem communicant. Quaestio eorum igitur eo redit: quomodo scribae aduentum Messiae docentes, Malachiam adducentes dicere possunt, quod, priusquam Messias veniat, venturus sit Elias Thesbites; cum is tamen non praecesserit aduentum tuum, sed hodie demum in monte adparuerit? Ad hanc-

ce

*) conf. TARNOVII Oratio de Christus apostolis non dicit, Eliam tribus Eliis, CALOVII Biblia illustr. iam venisse, sed venturum esse, et quod V. T. Tom. II. p. 1073. col. 1. et verbo sequenti iam venisse dicit, non BRAND. HENRIC. *GEBHARDI de eo Elia, quem hic futurum dicit, grandliche Einleitung in die 12. kleinen Propbet. p. 1584. sed de Iohanne baptista loquitur, qui in spiritu et virtute Eliae iam venerat, et eo ipso, quod de Iohanne per praeteritum, de Elia per futurum aut per praesens loco futuri positum tempus loquitur, colligere debuerunt, voluisse Christum docere praeter Iohannem, qui in spiritu Eliae iam venerat, ipsum verum Eliam iam venturum esse.

**) Inter alios huc pertinent CORNELIVS A LAPIDE, et MALDONATUS, quorum ille, distinguit Christus, inquit, duos Elias, vnum ad litteram de quo ait, Elias quidem venturus est, et restituet omnia, alterum typicum, puta Iohannem, de quo ait, Elias iam venit; hic vexo scribit:

ce proinde sapientissimus doctor suam accommodat respon-
sionem, et ostendit, quod secundum Malachiam Elias uti-
que ante Messiam venire debuerit, sed vaticinium illud iam
etiam in Iohanne, eius praecursore, esse impletum, quippe
qui per Eliam ibi promissum intelligendus esset. Sic enim
tota orationis Christi series aperte testatur, eum non ad
rem gestam sed ad prophetiam, quam ut futuram adhuc et
implendam considerabant scribae, respicere, adeoque com-
mate undecimo non loqui eundem de eo qui post aduen-
tum suum venire debeat, sed qui venturus erat post Mala-
chiae tempora. Et praeter ea Matthaeus etiam aperte il-
lud testatur, quando vers. 13. adiicit, *tunc intellexerunt disci-
puli, quod de Iohanne baptista locutus esset ad ipsos.*

§. XVII.

Ratio cur
Iohannes
vocatus fu-
erit Elias
adducitur.

Si nunc indaganda est ratio, cur Iohanni nomen Eliae
tributum fuerit, nulla plane difficultate res ista laborat. Ex
usu nimirum biblico notum est, quod nomen proprium v-
nius quandoque imponatur alteri ob similitudinem vel ty-
pum. *) Sic enim v.g. Messias dicitur *David* Jerem. XXX,
9. Hof. III, 5. Ezech. XXXIV, 24. *Iehu* appellatur *Simri*
2 Reg. IX, 31. *Roma* antichristiana vocatur *Babel* Apoc. XIV,
8. XVI, 9. XVIII, 2. Cum igitur maxima inter Eliam et
inter Iohannem baptistam intercedat convenientia, diiudi-
catu facile erit, cur Iohannes in nostro dicto nominatus fue-
rit Elias. Quenam autem est similitudo ista? 1) sicuti E-
lias summa cum contentione et zelo pro veri dei gloria pu-
gnabat 1 Reg. XVIII, 40. XIX, 10. 14. et ne regi quidem, ma-
le agenti, parcebat 1 Reg. XVIII, 18. sic idem in Iohanne de-
prehenditur Matth. III, 7. sqq. XIV, 4. 2) vterque eodem
amictus erat vestimento 2 Reg. I, 8. Matth. III, 4. Marc. I, 6.
3) vterque in desertis plerumque degebat locis 1 Reg. XIX,
3. sqq.

*) conf. SAL. GLASSIUS in Phi- 1384. CHRISTIAN. STOCK in In-
lol. sacr. Lib. IV. Tract. III. obs. 19. p. terpr. Graeco N. T. §. 27.

3. sqq. Luc. I, 50. 4) vterque intrepidae confessionis causa quam plurima incommoda et calamitates sufferebat. 1 Reg. XIX, 2. sqq. Matth. XIV, 3. †)

§. XVIII.

Sicut vero ostendimus, quomodo Iohannes vocatus fuerit Elias, ita nunc etiam notionem prophetae determinabimus, et indicabimus, quonam significato Iohannes dicatur propheta. Varias nomen hocce admittit significatus,*) sed difficultas circa illud obuia optime ex mea quidem sententia hoc loco poterit remoueri, si notetur, quod vox illa de personis accepta *proprie* sumatur *vel* late de amico Dei, eiusque familiari, **) *vel* stricte de eo, qui voluntatem diuinam aliis annunciat et proponit, atque alias doctoris nomine venit, ***) *vel* strictissime de eo qui futura contingentia cum certitudine praedicat. *) Quibus diuersis significationibus ex parte etiam respondet vsitatissima denominatio prophetis in linguis sacris tributa. Sic enim נביא, quod descen-

Quomodo
Iohannes
appelletur
propheta
docetur.

†) conf. Celeb. IAC. CARPOVIVM in Systemate Theol. Dogm. reuel. Tom. III. p. 870. DAN. HEINSIVM in Aristarch. sacr. cap. V. p. 140. IOACH. LANGIVM in Hist. Eccl. V. T. p. 583. sqq. adde illos scriptores, qui totam Iohannis historiam illustrarunt, v. g. CHRISTOPH. CELLARIVM in Dissert. de Iohanne baptista, in Dissert. acad. p. 169. sqq. SALOM. DEYLINGIVM in observ. sacr. Part. III. p. 196. sqq. HERM. WITSIVM in Miscell. Sacr. Tom. II. Exercit. XV. p. 367. sqq. aliosque quos recenset IOH. ANDR. SCHMIDIVS in Sagit.

tar. introduct. in hist. eccl. Tom. II. p. 41.

*) conf. MATTH. FLACIVS in Clauē S.S. Part. I. p. 994. sqq. CAMP. VITRINGA in Typo doctr. prophet. P. I. cap. 1. HERM. WITSIVS l. c. T. I. Lib. I. cap. 1.

**) v. g. Gen. 20, 7. Num. 11, 29. Iac. 2, 23.

***) v. g. 1 Reg. 18, 14. 2 Reg. 4, 38. 1 Cor. 14, 5. Matth. 7, 15.

*) v. g. Deut. 34, 10. Luc. 1, 70. sicuti Iesaias, Ieremias, Zacharias, Malachias, etc. hoc significato prophetae dicuntur.

descendit a rad. נָבֵא נָבֵא *annuncianit*, vi deriuationis eum indicat, qui generatim alteri aliquid annunciat ac tradit; προφητης vero deriuatur a προ et φημι , eumque a deo indicat, qui futurum quoddam praedicat. Sed *impro-*
prie nomen istud falsis etiam prophetis, imo poetis gentium tribuitur. *). Ex iis quae iam dicta sunt, facile poterit di-
 iudicari, quod Iohannes sit propheta in significato proprio et late et stricte accepto. Quod enim fuerit vir pius, Dei-
 que amicus, testis est angelus domini Luc. I, 15. sqq. quod-
 que idem insignem gesserit doctorem, ex Matth. III, 1. sq. cognosci potest. Licet vero in significato strictissimo Iohannes non possit vocari propheta, recte tamen excellentio-
 rem propheta, et maiorem omnibus qui ex mulieribus nati sunt, eundem nominat Seruator ipse (Matth. XI, 9. 11.), quia veteres prophetae de aduentu Iohannis vaticinati sunt, ipse-
 que Messiam vidit praesentem, atque eum digito monstra-
 uit (Ioh. I, 29.), caeteri autem prophetae illum eminens an-
 nunciarunt, neque eius diem etsi multis desideratum suspi-
 riis, oculis corporalibus viderunt. **) Nec dignitati huic officit, quod nulla Iohannes fecerit miracula (Ioh. X, 41.). Recte enim asseritur, non sine ratione illud a sapientia di-
 uina esse factum. Et quatenam sunt rationes istae? 1) apud conceptionem et natiuitatem Iohannis miracula iam facta e-
 rant, quae satis monstrabant, eum a Deo esse missum. 2) in munere suo fungendo miraculis Iohannes non indigebat. Nam doctrina ipsius nihil noui in se continebat, quod confirmationem plane singularem postulasset; sed declarabat tantum rem vel instantem, vel praesentem, quam omnes prophetae praedixerant. 3) nec sequens causa reicienda est. Iohannes nimirum miracula haud fecit, ne homines in eam deducerentur opinionem, quasi Iohannes esset ipse Messias

*) vid. 1 Reg. 18, 22. Zach. 13, 2. Tit. 1, 12.

klarung des N. T. P. I. p. 144. et qui in primis dignitatem istam pluribus edisseruit GOTTFR. OLEARIVS in obseru. sacr. ad Matth. p. 312. sqq.

**) conf. laudati HEVMANNI Er-

Messias promissus, quum praecursor illius tantum extite-
rit. *)

§. XIX.

Aduentus Eliae nostri, Iohannis, praecedere dicitur
diem magnum et terribilem domini. Sed quodnam tem-
pus per diem huncce magnum et terribilem indicetur, non
conuenit inter omnes. Sententias diuersas hac de re in se-
ctione secunda adducemus et diiudicabimus, istam vero cui
subscribimus, hoc loco statim proferamus necesse est. Vox
מגדל notionem tam *spectabilis* et *reuerendi* quam etiam *For-*
midabilis et *terribilis* diei exprimere potest, (§. VII.) **) in-
terim tamen cum יום combinata ex usu biblico in signifi-
catu posteriori magis usurpatur, ***) qui hic quoque recte
retinendus erit, siquidem etiam in priori significato vox
haec superflua videri queat. Intellego autem diem istum
magnum et terribilem de tempore aduentus Christi in car-
nem et ad officium mediatorium perfungendum. Iste ni-
mirum dies assumendus est, quem antecedentia nos docent,
ad quae articulus vtrique nomini adiectiuo additus nos du-
cit. Iam vero in antecedentibus sacer vates de eiusmodi
die loquitur, in quo aduentus Messiae in carnem et ad mu-
nus suum perficiendum promittitur, et in quo timentibus
nomen Iehovae ex sinu patris atque ex utero virginis illi-
batae nobis orietur illuminans, viuificans, purgans, robo-
rans,

Tempus
missionis
Eliae de-
terminatur
et quid per
diem ma-
gnum et
terribilem
domini si-
nificetur,
indicatur

D 2

*) conf. S. R. LAUR. KRINHAR-
DVS in Theolog. curiosa P. I. p. 10.
S. Ven. WALCHIVS noster in Hist.
Eccl. N. T. Tom. I. p. 108. et HERM.
WITSIVS in Misc. sacr. T. II. Ex-
ercit. XV. §. 49. et 50. p. 409. sqq.

**) minime vero ad stabiliendum
significatum istum priorem cum CORN.
a LAPIDE ad radicem מגדל confu-
giendum est. Hicce nimirum in com-
mentar. ad Ioel 2, 31. מגדל deduci

potest, inquit, a מגדל i. e. vidit, ut mu-
taetur tempora a מגדל. Saepe enim
ordines verborum imperfectorum apud
Ebraeos inter se commutantur, ut u-
nus ab alio suam deflectionem desu-
mat, et tunc nora significat illustrem
et manifestum. Sed contra veram
analogiam grammaticam haec esse di-
cta, quilibet Ebraeae linguae satis pe-
ritus nouit.

***) conf. Ioel 2, 11. 3, 4.

rans, inflammans, exhilarans, laetissimus adeo sol iustitiae, vibicum radiis peccatorum vulnera sanaturus, suisque cursu suo eas vires concessurus, ut et ipsi a potestate satanae redempti de virtute ad virtutem progredi possent. *) Ergo etiam tempus adventus istius per diem magnum et terribilem in textu nostro recte intelligitur. Quae sententia eo certior est, quo magis textus noster promissionem ab initio capitis III. datam ad certitudinem rei promissae denotandam repetit, et finem V. T. cum initio N.T. connectit (§. XVI.). Gratosissimum vero illud adventus Messiae tempus vocatur *dies magnus*, quia in eo Deus magnus miraculo magno parvus factus maxima fecit, adeoque Messias in illo adparens et persona et officio magnus est. Sed quando tempus illud laetissimum adpellatur etiam *dies terribilis*, denominatio haec respicit Iudaeos Messiam non amplectentes, sed eum reiicientes et cruci affigentes. Sicut enim in antecedentibus tam de piis dei cultoribus in Messiam credentibus quam de improbis officium et opera eius contemnentibus sermo est, atque ad illos promissio, ad hos vero comminatio. in praecedentibus obuia spectat; ita etiam in vaticinio nostro ad utriusque istius conditionis homines respicitur, et denominatio una ad unam altera ad alteram partem recte refertur. Incredulorum igitur Iudaeorum ob excaecatam eorum mentem et cor induratum insignem poenam et miserimum urbis excidium diem illam salutis mox secutum sibi contrahentium respectu dies iste vocatur formidabilis siue terribilis; **) dum e contrario et in se respectu Messiae advenientis et respectu piorum ob beneficia maxima tempore illo ipsis parta dicitur magnus. Quare de Abrahamo etiam Saluator noster benedictus ait, † *Abraham pater vester exul-*

*) vid. cap. 3, 1. et 20. conf. IOH. MARCKII Exercit. Iuven. Diss. 15. p. 328.

**) quod iste dies etiam in relatione ad diabolos vocari possit *ter-*

ribilis, cuilibet facile patebit. conf. CARPZOVII Bibl. parva exeget. p. 1282. GLASSIUS in Phil. sacr. Lib. V. Tr. I. cap. IV. p. 1488. †) Ioh. 8, 56.

*exultavit ut videret diem meum, et vidit et gavisus est, huius-
que diei desiderio omnes V. T. fideles maximopere fla-
grarunt, exclamantes, o utinam daretur e Sione salus Israe-
lis! quando Iehoua reducet captiuum suum populum, ex-
ultabit Iacob, laetabiturque Israel. *)*

§. XX.

In superioribus diximus, obiectum reale vaticinii no-
stri esse promissionem de missione Iohannis baptistae. Cum
vero eatenus ante aduentum Messiae deus eum misisse di-
catur, quatenus ipsi functionem quandam peragendam de-
mandauit; (§. XV.) indagandum nunc erit, in quonam offi-
cium illud Iohanni impositum consistat. Functio illa Io-
hanni demandata describitur commate 23. ubi dicitur, *ut re-
ducat, siue qui reducet, **) cor patrum super filios, et cor filio-
rum super patres suos.* Quae verba si vllibi variae inter-
pretationes inueniuntur, prae aliis certe vario modo expo-
nuntur. In tanta interpretationum discrepantia licebit no-
bis, seposita interim omni aliorum expositione, nouam illis
addere, quam doctiorum iudicio beneuole diiudicandam
relinquimus. Ex nostra nimirum sententia de patribus et
filiis coaetaneis hoc loco est sermo; quia circa illos labor
et munus Iohannis versari debet. Adeoque *patres* et *filii*
in significato proprio et stricto intelliguntur. *Cor* saepe in
scriptis sacris de animo, de voluntate, de propensione et
beneplacito vsurpatur. ***) *h* quod deducitur ab *עלה*

Ipsa functio
praecursori
Messiae
peragenda
nominatur,
et locutio
Ebraea i-
stam expri-
mens, ex-
penditur.

D. 3

ascen-

*) Psalm. 14, 7.

**) conf. §. 149. III, 1. et IV, 1.
Intr. Danz. et Glassii Phil. S. L. IV.
Tr. I. obs. 7. p. 1195.

***) Sic Act. 13, 22. Dauid voca-
tur *vir secundum cor dei*, i. e. in quo
Deus delectabatur, qualemque sibi
optabat. 2 Sam. 7, 21. *secundum cor*

tuum hoc fecisti, idem est ac *ex be-
neuolentia et secundum beneplaci-
tum tuum hoc fecisti.* Ezech. 33, 31.
cor eorum ambulauit post auaritiam
innuit, quod propensio eorum directa
fuerit in auaritiam. Pl. 119, 36. *incli-
na cor meum in testimonia tua* idem
est ac, fac. ut amem testimonia tua
illis-

ascendit, et partem rei cuiuslibet superiorem adeoque et superficiem denotat, ut particula ordinarie et vſitatiffime ſignificat *ſuper* et *ad*.*) Cum igitur verbum, quod actionem ſeu effectum idetur exprimere, ſaepe de conatu et ſtudio exponi poſtulet **); iſta loquendi ratio, *reducet cor patrum ſuper filios, et cor filiorum ſuper patres ſuos*, proxime indicabit, fore ut perſona hic designata conatura ſit homines ſui temporis in eum ſtatum perducere, ut patres filiis et filii patribus ſuis delectari poſſint. Sed quoniam parentes iam ex inſtinctu quodam naturali erga filios ſuos feruntur, et filii eodem inſtinctu impulſi parentes ſuos prae aliis diligunt, adeoque vna pars ex alterius partis perfectionibus voluptatem percipit; vltcrius hic progrediendum et alia res eruenda erit, de qua producenda Elias noſter laboraturus ſit. Quia nimirum patres reſpectu filiorum ſunt maiores, et filii reſpectu patrum ſunt minores ſive iuniores, et per combinationem magnorum et paruorum alias deſcribi ſolet vniuerſalitas et copia; ***) eadem hic quoque per combinationem patrum et filiorum poteſt exprimi. Cum igitur experientia pariter ac ſcriptura teſtetur, quod nullibi maior amor iſque verus ac ſincerus, nullibi maior conſenſus et harmonia conſtans deprehendatur, quam inter eos, qui conuerſi et regeneriti ſunt, in quibus adeo fides vera amorem ſincерum gignens per verbum dei efficax, aliaque ſalutis media, producta

illisque delecter. Iud. 16, 15. *cor tuum non eſt apud me*, i. e. propenſio tua ad me non eſt directa, in me non delectaris. Ezech. 14, 4. 7. *viri iſti aſcendere fecerunt idola ſua ſuper cor ſuum*, i. e. recordati et delectati ſunt idolis ſuis. Et ſic etiam loqui ad cor alterius Gen. 34, 3. 50, 21. Ruth. 2, 13. Ieſ. 40, 2. Hoſ. 2, 14. idem eſt ac ea dicere quibus alter delectatur, et quae illi ſunt grata.

(*) conf. DANZII Intr. §. no. I, i. et NOLDII Concord. Partic. p. 547. Edit. Tymp.

**) conf. DANZII Intr. §. 68. et GLASSII Phil. S. Lib. III. Tr. III. Can. 8. pl. 766.

***). vid. Gen. 19, 11. Ier. 6, 13. 8, 10. 31, 34. Ion. 3, 6. Hebr. 8, 11. conf. TARNOVII Comment. in 12. proph. min. p. 842.

ducta est; *) studium Eliae nostri hic designatum eo directum fuit, ut omnes homines, apud quos nimirum versabatur eosque docebat, ad conuersionem et poenitentiam adhortaretur, ita ut in Christum credentes facti sese inuicem aliosque sincero amore prosequi, unusque in altero delectari possint. Nulla in hac expositione haecenus allata adsumitur ellipsis, voces in significato recepto et vltimatissimo sumuntur, eaque cum parallelismo reali egregie conuenit. Quod enim praecursoris Messiae officium in loco nostro describitur, ita alibi exprimitur, ut iste *parare viam domino* ibi dicatur. **) Sed quomodo praecursor Messiae viam ipsi parare potuit? Nonne dum ad cognitionem eius homines perduxit, et ad eum vera fide amplectendum hortatus est, poenitentiam et conuersionem eorum vrgens? Et haec nostra de officio Iohannis expositio eo magis admittenda erit, quo magis interpretationi angeli in haec verba institutae respondet. ***) Postquam ille nimirum in oratione sua ad Zacharium directa de Iohanne dixerat, quod multos Israelitarum ad dominum deum ipsorum conuersurus sit, ad eundem quae in vaticinio nostro dicuntur accommodat, quando pergit, *ipseque praecedet ante illum in spiritu et virtute Eliae, ut conuertat corda patrum ad filios, et incredulos ad sapientiam iustorum, atque paret domino populum bene ordinatum.* Atque sic angelus domini haud obscure docet, quod verba vaticinii nostri de poenitentia et fide in Christum, ad quam Iohannes in credulos sui temporis homines adhortaturus sit, intelligi debuerint.

Est enim
angelus
noster
Iohannes
Baptista
qui
parat
viam
domino

§. XXI.

*) conf. Ioh. 13, 34, 35. 17, 11. 20.
Act. 4, 32.

**) vid. Mal. 3, 1. Ies. 40, 3.
Matth. 3, 3.

***) conf. Luc. 1, 16. 17.

§. XXI.

Effatum
angeli Ga-
brielis fun-
ctionem i-
stam expo-
nens ex-
penditur.

Ne tamen quis circa hoc angeli effatum haereat, difficultates praecipuas quae in illo oriri possunt, simul removebimus, ita ut inquisituri simus, 1) cur angelus ex verbis Malachiae omiserit, *utque reducat corda filiorum ad patres ipsorum?* 2) quomodo additamentum angeli καὶ ἀπει-
θεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἐτοιμάσαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασ-
μένον considerari et exponi debeant? Verba ista ab angelo ex mea quidem sententia fuerunt omissa, partim quia Zachariae, ad quem loquitur angelus erant notissima, partim quia angelus non tam ad verba ipsa respicit, quam sensus eorum rationem potius habet. Recte enim asseritur, quod verborum nominatorum expositionem doceat, dum addit, *id est infideles ad sapientiam iustorum, utque sic paret domino populum bene compositum*, quodque adeo καὶ explanatiue sit intelligendum. *) Indicat nimirum angelus, quod verba ab initio capitis nostri III. ubi de Iohanne dicitur, *illum paraturum esse viam faciei dei*, et comma nostrum *reducat cor patrum ad filios et cor filiorum ad patres ipsorum*, vnum eundemque gignant sensum; simulque statum maximi hominum istius temporis coetus delineat; et utriusque locutionis sensum suppeditat. Corruptissimus isto tempore erat status, nam religio erat depravata, siue sententias de deo rebusque diuinis, siue vitam ac speciatim cultum dei spectes; et qui doctiores aliis videri volebant, mirifice inter se dissidebant, variasque effecerunt sectas, quarum praecipue tres maiores ac celebriores extiterunt, Phariseorum, Sadducaeorum atque Essaeorum, et a quarum diuersitate ipsas quoque familias inuadente et separante dissidia magna oriebantur,

*) conf. b. stockii nostri in- et GLASSII Phil. S. Lib. IV. Tr. I.
terpr. Graec. N. T. §. 218. II. 2. obs. 7. p. 1194.

tur, et corruptio illa conseruabatur et augebatur. *) Hanc igitur ob causam et inobedientes et infideles, quem vtrumque significatum vox ἀπειθεῖς exhibet, homines isti vocantur, quos Iohannes mutare et ex iis populum bene ordinatum et dispositum parare domino debuit, ad sapientiam iustorum illos conuertens. Prae-positio ἐν ponitur pro eis. **) Φρόνησις et Φρόνημα in ea latitudine alias vsurpatur, vt omnem intelligen- tiam, cogitationem ac curam, conatumque rationis partis seu summae in homine potentiae complectatur, et non solum facultatem bonum a malo discernendi, sed etiam rerum sapienter agendarum peritiam, et illud quod opti- mum est eligendi et facile obtinendi habitum significet. ***) Adeoque Φρόνησις δικαιοσύνης eam notabit mentis sententiam animi que affectum, eam sapientiam, eam prudentiam, quae iu- storum est, in quam conspirant homines sancti, et quae a sententia et affectu hominum carnalium atque a calliditate huius seculi multum differt. Atque sic in- dicatur studium Iohannis de promouenda poenitentia et fide, ex qua amor consequitur, quaeque homines partim iustos et sanctos, partim sapientes et prudentes efficit.

§. XXII.

*) conf. S. Ven. MOSHEMII in-
stitut. historiae Christ. maior. Sec. I.
cap. 2. p. 691. Celeb. IOH. PAVL.
REINHARDI *Einleitung zu den Ge-
schichten der Christlichen Kirche* Sec.
I. §. 2. p. 5. sq. HERM. WITSII *Misc.*
S. Tom. II. Exerc. 15. p. 407.

**) conf. STOCKII *Intr. gr.* §. 197.
I, 1. p. 189. et GLASSII *Phil. S. Lib.*
III. Tr. 6. Can. 4. p. 1033.

**) conf. MATTH. FLACII *Clau.*
S. S. T. I. p. III7. et HERM. WIT-
SIVS l. c. T. II. Exerc. 15. p. 408.

§. XXII.

Causa finalis muneris a Iohanne perfungendi ostenditur, et ultima verba vaticinii explicantur.

Finem muneris huius a Iohanne perfungendi docent ultima textus nostri verba *ne venire et terram anathemate percutere debeam.* *) Sicuti nimirum deus ex summo suo erga homines amore et misericordia non vult eorum infelicitatem, sed potius ut omnes conuertantur, iustam peccatorum poenam effugiant atque viuant, **) ita etiam considerato statu Iudaeorum corruptissimo, atque pertinacia eorum erga doctrinam Christi praeuifa, Iohannem emendationem eorum quaerentem, et ad poenitentiam ac fidem eos adhortantem, misit, ne Iudaeos in peccatis suis perseverantes, et sine praeparatione Messiam alias plane forsitan reiicientes, funditus delere pro iustitia sua necesse haberet. Atque sic deus pro sua misericordia de poena Iudaeis inobedientibus imminente monere illos, et per missionem praecursoris Messiae ostendere etiam voluit, quod et benignus pater et iudex iustus sit, docens, fore ut funditus eos sit deleturus, si non ministerio Iohannis ad poenitentiam et fidem in Christum perducere se patiantur. Per *terram* nimirum intelliguntur Iudaei terram sacram inhabitantes. Sicut enim terra saepissime ex usu biblico ponitur pro Palaestina, *) ita hic quoque eadem regio assumenda est, quia ad eius incolae in toto vaticinio sermo directus est (§. XIV.).

חֵרֶם, quod varie transferri potest, **) h. l. indicat ex-

*) conf. §. 68. Intr. Danz. non vero per hanc translationem versionem in §. X. suppeditatae contradicitur, sed connexioni tantum hic melius consulitur.

**) conf. v. g. Ezech. 18, 32. 33, II. 2 Petr. 3, 9.

*) v. g. 2 Chron. 22, 12. Ier. 22, 29. Hof. 2, 1. 4, 1. Ioel 1, 2. etc.

**) conf. FLACII Clav. S. S. sub voce *Anathema*, P. I. p. 36. sq. et BVXTORFII Concord. Hebr. sub voce

חֵרֶם.

excidium totale. Qui significatus ita post erui. Verbum **הִרָא** apud Ebraeos in Hiph. vñtatum significat *deuouit, deo aliquid consecrauit*, quod redimi non poterat. *) Sed quia res deo consecrata ab omni vñu profano plane separata erat, et possessori suo pristino nihil plane amplius proderat, obtinuit etiam significatum *abolendi funditus euertendi.* **) Et exinde significatio nostra nominalis desumitur. Nec male quidem nomen nostrum, transpositis literis ex **רָחַם** *miser cordia* factum, vt oppositum eius hoc loco considerant. ***) Quando nimirum homines misericordiam dei oblatam, quae dicitur **רָחַם**, nolunt suscipere, sed tergum obuertunt, deus commutat etiam illud nomen in **הִרָא**, vt ita non tantum miseriors ac benignus pater, sed iustus etiam iudex agnoscatur.

§. XXIII.

Sic igitur vaticinium Malachiae clauditur comminatione quadam. Quia vero Iudaei putant, animos lectorum facile posse perturbari et rerum in praecedentibus lectarum obliuisci, si eiusmodi clausula seuerior in fine occurreret, ex eorum quidem sententia in quatuor istis libris biblicis, qui in eiusmodi rem tristem desinunt, repetendum est comma praecedens, vt lector laetiori eius doctrina refocillatus in meditatione pia confirmaretur. Praeter locum nostrum pertinent huc nimirum *Iesaias, Threni et Ecclesiastes.* *) Vltimum comma Iesae in minas tristes exit,

Annotatio de nota masorethica in fine vaticinii nostri addita suppeditatur.

E 2

et

*) vid. Ios. 8, 26. 10, 35. 40. Ies. 11, 15. 34, 2. Mich. 4, 3.

**) v. g. Ier. 50, 26.

*** conf. IOH. TARNOVII Comment. in 12. proph. minor. p. 1663.

et IAC. RAVPII Comment. Synopt. ad h. l. p. 479.

*) cognosci hoc potest ex R. SAL. IARCHI Comment. ad Thren. Ierem. in fine, vbi scribit, **מִפְּנֵי שִׁמְכֵיִם בְּרַכְרֵי תוֹכָהּ הוֹצֵרָךְ לְכַפּוֹר מִקְרָא**

et egredientur atque aspicient cadauera hominum istorum, qui praeuaricati sunt contra me: nam vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur, eruntque abominatio omni carni. Repetunt igitur post illud in lectione libri huius versum praecedentem, *accidetque ut de nouilunio uno ad alterum veniat omnis caro, et incuruet se coram me, ait dominus.* Threnorum finis est, *omnino repulisti nos, et iratus es contra nos vehementer.* Repetunt igitur, *conuerte nos ad te domine, et conuertemur: instaura dies nostros ut olim.* Ecclesiastes clauditur, *deus enim in iudicium adducet omne opus propter omne occultum, num sit bonum aut malum.* Repetunt igitur comma praecedens, *summam rei omnes audiamus: deum time, et praecepta illius observa; nam hoc est omnium hominum.* Et sic etiam post comma ultimum Malachiae nostri repetunt, *ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Iehouae magnus et formidabilis.* Exinde iam poterit perspicui, cur in fine quatuor librorum nominatorum hoc signum memoriale vel סימן, in quo prima eorum litera per compendium exprimitur, addant יתקן, *) eidemque praecedentem versum omittis punctis vocalibus subiiciant. Sic enim in fine vaticinii nostri legimus

יתקן סימן

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא
יום יהוה הגדול והנורא:

Notandum tamen est quod LXX. interpr. paululum discre-

מקרא שלפניו פעם אחרת
וכן ישעיהו והרי עשר וקהלת:
i. e. Quia finis fit verbis increpationis, necesse fuit repetere versum praecedentem altera vice. Sicque etiam in Iesaias, duodecim prophetis minoribus et Ecclesiaste illud fieri debet.

Et quod hic a Raschi paucis annotatur, vberius exponitur in BUXTORFII Tr. de Abbrev. p. 107. sq.

*) i. e. ישעיהו Iesaias, (תרי) duodecim scil. prophetae minores, קהלת Threni, יתקן Ecclesiastes.

discrepent, dum non penultimum versum repetunt, sed antepenultimum potius transponunt h. m.

καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποσέλω ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεσβίτην, πρὶν ἔλθειν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ.

ὅς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἔλθω καὶ πατάξω τὴν γῆν ἀρδην.

Μνησθήτι νόμου Μωϋσῆ τοῦ δούλου μου, καθότι ἐνετείλάμην αὐτῷ ἐν χωρὶς πρὸς πάντα τὸν Ἰσραὴλ, προσάγματα καὶ δικαιοματά.

§. XXIV.

Ex iis quae ad intelligendum vaticinium nostrum haec tenus sunt allata, totius textus sensus sufficienter poterit cognosci. Et ut lectori nostro laborem in perspicendo isto facitemus, quae in superioribus fusius dicta atque prolata sunt, summatim nunc repetemus. Deus nimirum, speciatim prima deitatis persona, alloquitur populum iudaicum ex captiuitate Babylonica in Palaestinam reuersum (§. XIII. XIV.). Promittit eorum posteris missionem Eliae prophetae, per quem Iohannes baptista intelligendus est (§. XVI.), quippe qui ob similitudinem maximam, quam cum Elia habet, eius nomine vocatur, (§. XVII.) atque propheta etiam recte appellatur (§. XVIII.). Haec missio fieri debuit ante aduentum Christi ad opus mediatorium perficiendum, qui per diem magnum et formidabilem indicatur (§. XIX.). Functio ad quam peragendam Iohannes mitti debuit, in eo consistebat, ut studeret omnes sui temporis homines ad sincerum amorem, adeoque ad poenitentiam et fidem in Christum, ex qua iste sequitur, perducere, quippe

Sensus totius vaticinii haec tenus explicati summatim exhibetur.

quod verba *reducat cor patrum super filios, et cor filiorum super patres suos*, innuunt. (§. XX. XXI.) Eum vero in finem hoc fieri debuit, ne deus incolas terrae facrae in statu peruersissimo viventes penitus exscindere cogeretur, quibus hoc modo ostendere voluit, quod eum ut patrem benignum aequae ac iudicem iustum considerare deberent. (§. XXII) Atque sic Elias in vaticinio nostro tanquam futurus promissus, iam manifestatus est, ipsumque vaticinium in missione Iohannis baptistae est impletum, et sensus istius eo redit, *ut deus pater Iudaeis ex captiuitate Babylonica reuersis promittat, fore, ut ante aduentum filii sui missurus sit Iohannem baptistam Messiae praecursorem, qui ad remouendam ab eorum posteris in statu corruptissimo isto tempore viventibus poenam imminentem, eos ad poenitentiam atque fidem in Christum, indeque fluentem amorem sincerum, perducere conaturus esset.*

§. XXV.

Finis dissertationis huius indicatur, et Iosephi testimonium de Iohanne bapt. annectitur.

Finem nunc Sectioni I. dogmaticae imponimus. Secundum promissum nostrum in fine §. I. datum addenda esset Sectio altera polemica: sed ne limites dissertationis transcendamus; sectionem istam in dissertatione peculiari, quae post ferias paschales statim exscribetur typis, proponemus. Iam vero ad spatium vacuum explendum adiciemus testimonium FLAVII IOSEPHI historici

historici celeberrimi, quod de Iohanne baptista Lib. XVIII. Antiqu. Iudaic. cap. VII. suppeditavit. Eo lubentius autem illud addimus, quo magis non exinde solum contra Iudaeos ostendere possumus, praedicata in vaticinio nostro obuio in Iohannem baptistam optime quadrare, prouti asseruimus (§. XVI.); sed illud etiam nobis est utile in sequentibus. Testimonium

ipsum est hoc: Τισὶ τῶν Ἰουδαίων ἐδώκει ὁλωλέναι τὸν Ἡρώδης στρατὸν ὑπὸ τῷ Θεῷ καὶ μάλα δικάως τινυμένῃ κατὰ ποινὴν Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου βαπτισῆ.

Κτείνει γὰρ τῆτον Ἡρώδης ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκῆσιν, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείᾳ χρωμένοις βαπτισμῷ συνιέναι. ἔτω γὰρ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανῆσθαι, μὴ ἐπὶ τινῶν ἀμαρτάρων παραιτήσῃ χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἀγνοίᾳ τῆ σάματος ἅτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκκεκαθαρμένης.

et in versione latina Basileae in officina Frobeniana 1540. in folio edita cap. X. p. 483. ita transfertur, *quibusdam autem Iudaeorum videbatur ideo periisse Herodis exercitum, quod in eum satis iuste indignatio diuina commota sit, pro vindicta Iohannis, qui vocabatur baptista. Hunc enim Herodes occidit, virum valde bonum*

num: qui praecipiebat Iudaeis virtuti operam dare, iustitiam colere, in Deum servare pietatem, et per baptismum in unum coire. Tum demum enim baptismum acceptabile fore, si non solum ad abluenda peccata sumatur, verum etiam ad castimoniam corporis, atque ad animae iustitiam, purificationemque servetur.

DISSERTATIO SECVNDA

DE

ELIA FVTVRO IAM MANI-
FESTATO

AD MALACH. III, 23. 24.

QVAM

ADNVENTE DIVINO NVMINE

*RECTORE MAGNIFICENTISSIMO SERENISSIMO
PRINCIPE AC DOMINO*

DOMINO

ERN. AVG. CONSTANTINO

DVCE SAXONIAE IVLIACI CLIVIAE MONTIVM
ANGARIAE ET WESTPHALIAE, RELIQUA
CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM
ORDINE

SVB PRAESIDIO

IOAN. FRIDERICI HIRTII

ARTIVM MAGISTRI ET FACVLT. PHILOSOPH. ADIVNCTI

D. 22. APRILIS A. R. S. MDCCLII.

ITERVM DEFENDET

MAVR. WOLFG. CHRIST. HANFF

COBVRGENSIS

PHILOSOPHIAE ET S. THEOLOGIAE CVLTOR.

I E N A E

TYPIS ANDR. MICH. MEYERI.

DISSERTATIO SECVNDA

DE
ELIA FVTVRO IAM MANI-
FESTATO

AD MALACH. III. 23. 24.

QVAM
ADIVENTE DIVINO NVMINE
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO SERENISSIMO
PRINCIPLE AC DOMINO
DOMINO

ERN. AVG. CONSTANTINO
DUCE SAXONIAE CIVITATIS MONTIVM
ANSGARIAE ET WESTPHALIAE, REGIAE
CONSENTIENTE AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM
ORDINE

SUB PRAESIDIO
IOAN. FRIDERICI HIRTHII

ARTIVM MAGISTRI ET FACULT. PHILOSOPH. ADOVOCATI
D. 22. APRILIS A. R. 8. MDCCCL.

ITERVM DEFINDET
MAVAR. WOLFG. CHRIST. HANKE

COBURGENSIS
PHILOSOPHAE ET S. THEOLOGIAE CATOR.

I. E. N. A. E.
TYPIS ANDR. MICH. MEYER.

Postquam in dissertatione priori expositionem Ordo tra-
 Cap. III, 23. 24. vaticinii Malachiani de E- stationis
 lia ibi promisso proposui, et in sectione indicatur.
 dogmatica tam philologice quam exegeti-
 ce illud pertractavi; iam filum protrahens
 in dissertat. hac posteriori sectionem histo-
 rico-polemica addam, aliorumque interpretationes pro-
 feram et modeste diiudicabo. Eo lubentius altera sectio
 ista in dissertatione hac additur, quo aptior sese offert occa-
 sio in diiudicandis aliorum expositionibus meam interpre-
 tat. confirmandi. Ne tamen in librum crescat labor meus,
 non omnes ac singulas, quas noui et inueni, sententias di-
 uersas adducam, sed notissimas easque praecipuas de tribus
 praesertim momentis, nominasse sufficiat. Et vt ordinem
 tractationis meae L. B. ab initio statim sciat, varias sen-
 tentias de *Propheta Elia* primum, deinde diuersas *diei domi-*
ni magnae et terribilis interpretationes, denique discrepan-
 tes verborum *reduces cor patrum super filios, et cor filiorum*
super patres, expositiones suppeditabo atque examinabo.
 Quae omnia iudicio beneuolo lectoris candidi trado, vtque
 ea aequi bonique consulat oro obsecro.

SECTIO II.

HISTORICO - POLEMICA.

§. II.

Sententia
Iudaeorum
de Elia
apud Ma-
lachiam
promisso
proponi-
tur.

Quod per prophetam Eliam in vaticinio nostro nomi-
natum Iohannes baptista sit intelligendus, probauimus supra
(§. XVI. Dissert. I.) et ostendimus, quo modo hicce et Elias
(§. XVII. l. c.), et quo respectu propheta vocari potuerit (§.
XVIII. l. c.). Audienda nunc erit sententia Iudaeorum, et a-
liorum quorundam interpretum, qui veterem istum Eliam
Thesbitem in vaticinio nostro quaerunt. Eo autem senten-
tia Iudaeorum redit, vt ad vnum omnes reditum Eliae illi-
us veteris in coelum a Deo assumpti in dicto nostro promit-
ti credant, licet de Eliae istius venturi indole ac circum-
stantiis, eiusque munere et opere non conueniant aut con-
sentiant. Sicut enim gens obeoecata Messiam quendam ad-
huc futurum regem terrenum expectat, ita etiam Eliae in
coelum a Deo translati reditum ante illum praestolatur. *)

Duo

*) Concluditur hoc partim exin-
inde quod Iudaei apud IOSEPH. KA-
RO in Schulchan Aruch P. I. Orach
Chaim num. 295. f. 51. col. 4. testen-
tur, quod singulis Sabbatis consueue-
rint להזכיר, אליהו הנביא
להתפלל שיבוא ויבשר
הגאולה in memoriam reuocare
Eliam prophetam, et orare, vt veniat
atque annunciet redemptionem. Quod
votum, teste EISENMENGERO in
Iudaismo detecto P. II. cap. XIII.
p. 697. in ipsorum precibus passim
deprehenditur, et quidem, vt ille
addit, Weil sie hoffen das sie alsdenn
erlæset, und durch den Messiam wie-
der in das gelobte Land geführet wer-

den, auch über die ganze Welt herr-
schen sollen. Euidens vero testimo-
nium in quo aduentus Eliae Prophe-
tae cum aduentu Messiae futuri com-
binatur, extat in commentario anti-
quo, qui inscribitur פסיקתא fol.
62. col. 1. et in R. SCHIMEONIS
ילקוט ad Iesaiam fol. 53. col. 3. n.
337. vbi legimus, בשעה שהק"ב
גואל את ישראל ג' ימים
קודם שיבוא משיח בא אליהו
ועומר על הרי ישראל ובוכה
ומספיד עליהם ואומר להם
הרי ארץ ישראל עד מתי אתם
עומדים בארץ ציה ושממה
וקולו

Duo tantum de sententia ista testimonia adducemus. Primum eorum ex ipso Talmude Babylonico desumemus, vbi in tractatu *Edaioth* in Mischn. Cap. VIII. thesi 7. in qua variae de fine vel scopo reditus Eliae in mundum doctorum sententiae recensentur, vaticinium nostrum in fine theses nominatae adducitur, ed ad Eliae Prophetae aduentum applicatur. Sic enim tota thesis Mischnica sonat: **אמר רבי יחושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר ולרחוק ולקרב אלא לרחוק המקורבין בזרוע ולקרב המרוחקים בזרוע משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וריחקה**

A 3

וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו ואחר כך אומר להם בא שלום לעולם בא שלום לעולם שנ' מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום כיון ששמעו רשעים הם שמחים ואומר זה לזה בא שלום לנו ביום ב' בא ועומר על הרי ישראל ואומר באת טובה לעולם באת טובה לעולם שנ' מבשר טוב ביום ג' בא ועומר על הרי ישראל ואומר באת ישועה לעולם באת ישועה לעולם שנ' משמיע ישועה וכיון שהוא רואה את הרשעים שהם אומרים כך אומר לציון מלך אלהיך ללמדך לציון ולבניה בא ישועה ולא לרשעים

i.e. tempore quo Deus benedictus redimet Israelem, Elias triduum antequam aduenerit Messias veniet, stabitque super montibus Israelis, ac flebit et planget propter illos, dicetque

ad illos, quousque o montes Israelis stabitis in terra arida et desolata? et vox eius audietur ab una extremitate mundi usque ad alteram. Ac deinceps dicet ad illos: veniet pax in mundum, veniet pax in mundum. Dicitur enim (Ies. LII, 7.) QVAM AMOENI SVNT SVPER MONTIBVS PEDES EVANGELIZANTIS, PROMVLGANTIS PACEM. Quum hoc audient improbi, laetabuntur, et vnus ad alterum dicet, venit pax ad nos. Die secundo iterum veniet, et stabit super montibus Israelis, ac dicet: venit bonum in mundum, venit bonum in mundum, dicitur enim porro (Ies. I. c.) ANNUNCIANTIS BONVM. Tertio die iterum veniet, et stabit super montibus Israelis, dicetque: venit salus in mundum, venit Salus in mundum, quia porro dicitur (Ies. I. c.) PROMVLGANTIS SALVTEM. Et quum ille videbit improbos, quod ita loquantur, dicet ad Zionem, REGNAT DEVS TVVS, vt doceat te, quod ad Zionem et filios eius, non vero ad improbos veniat salus.

ורחקה בן ציון בזרוע ועור אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע כגון אילו אליהו בא לממא ולטהר לרחק ולקרב רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק רבי שמעון אומר להשוות המחלוקת וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר הנני שולח לכם את אליהו הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבות: **על אבות: i. e. Dicit R. Iehoschea, accepi ego a Rabban**

Iochanan filio Sachai, qui audiuit a magistro suo, et hic magister eius a magistro suo, traditionem Mosi a monte Sinai, quod non venturus sit Elias ad purificandum aut ad impurum pronunciandum aliquid, neque ad elongandum vel ad propius adducendum quendam, nisi ad elongandum illos qui accesserunt vi, et ad propius adducendum eos qui vi remoti sunt. Familia Zeriphanorum fuit trans Iordanem, sed Ben Zion elongavit illam vi, praeterea etiam alia ibi erat, quam Ben Zion vi adduxit. Ad purificandas aut immundas pronunciandas, ad elongandas vel propius adducendas eiusmodi familias veniet Elias. R. Iehuda dicit, ad adducendas sed non ad elongandas illas veniet. R. Schimeon dicit, ad componendum controuersias veniet. Sapientes dicunt, neque ad propius adducendum, neque ad elongandum quemquam veniet; sed ad pacem faciendum in terra, quia scriptum est: ECCE EGO MITTAM VOBIS ELIAM PROPHETAM etc. QUI REDVCET COR PATRVM AD FILIOS, ET COR FILIORVM AD PATRES SVOS. Alterum testimonium deprehenditur in R. DAVID KIMCHI Commentario, in Bibl. Buxtorf. fol. 695.

col. 2. circa fin. vbi ad verba **הנה אנכי שולח לכם** והטעם שישיב נשמתו שעלתה לשמים אל גוף כברא כגופו הראשון כי גופו הראשון שב אל הארץ בעלותו כל יסוד על יסודו ואחר שיחיה אותו בגוף ישלחנו לישראל לפני יום המשפט והוא יום השם הגדול והנורה; *i. e. Sensus nimirum est, quod reducturus sit animam eius, quae ascendit in coelum, ad corpus creatum sicut corpus eius primum*

primum erat. Nam corpus eius primum reuersum erat in terram, cum ille ascendisset, vnumquodque scil. elementum ad elementum suum. Sed postquam viuificauerit eum Deus, cum corpore mittet eum ad Israelitas ante diem iudicii, qui est dies Iebouae magnus et terribilis.

§. III.

Quod sententia haec de reditu Eliae illius veteris Prophetae non recentioribus solum Iudaeis, sed veteribus etiam fuerit communis, exinde quoque cognoscitur, quod Iudaei Alexandrini in versione sua Graeca Bibliorum *) quae Septuaginta viralis nominari solet, in dicto nostro nomen Thesbites Eliae expresse et aperte addiderint. Transferunt enim comma nostrum, καὶ ἰδὲ ἐγὼ ἀποσέλω ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεσβίτην, πρὶν ἔλθειν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Et sic etiam apud Ecclesiasticum Cap. LXVIII. vbi v. 1-15. de Elia Thesbite sermo est, nostrum Malachiae vaticinium ad eundem adplicatur, quando de illo eiusque post ascensum reditu commate 9. et 10. scribitur: ὁ ἀναληφθεὶς ἐν λαμπράδι πυρός, ἐν ἄρματι ἵππων πυρίνων. ὁ καταγραφεὶς ἐλεγμὸς εἰς καιροὺς, κοπάσαι ὄργην κυρίου πρὸ θυμῶ, ἐπιστρέψαι καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ καταστήσαι

Consensus LXX. interpretum hac in re ostenditur.

*) Controuersiam de LXX. interpretibus et veris versionis istius auctoribus hoc loco non attingemus, quia scopus noster illud non permittit. Illos igitur, qui rem vberius agnoscere volunt, ablegamus ad 1. FRANC. BVDDEVM in Hist. Eccl. V. T. Part. II. p. 833. ABRAH. CALONIUM in Critico sacr. Membr. VIII. seqq. p. 693. seqq. 10. GOTTL. CARPZONIUM in Critica sacra P. II. Cap. II. p. 481. sqq. ANTON. van DALE in Dissert. super Aristeia de LXX. Intro. 10. CHRISTOPH. DOR-

NIVM in Biblioth. Theologica Critica Vol. I. L. IV. Cap. V. p. 679. sqq. 10. ALB. FABRICIUM in Biblioth. graeca Vol. II. L. III. cap. XII. p. 315. HVMFRED. HODIUM de Bibliorum textibus original. et Version. Graec. et latina Vulg. Lib. IV. CHRIST. KORTHOLTUM de variis script. edit. cap. VI. p. 51. sqq. 10. ACH. LANGIUM in Hist. Eccl. V. T. p. 886. sqq. 10. LEVSDENIUM in Philol. Hebraeo mixto Diss. 2. 3. 4. aliosque.

τασῆσαι Φυλαὶς Ἰακώβ. i. e. qui sursum acceptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum. Qui conscriptus, siue scripto praedictus, es tanquam comminatio aduersus tempora, ad mitigandam iram domini, antequam furor fiat, ad conuertendum cor patris ad filium, et ad restituendas tribus Iacobi. Et Iudaei hodierni tantum abest vt ad Eliam mysticum siue Iohannem Baptistam vaticinium nostrum referant, vt eundem potius una cum Messia nostro calumnientur, quamuis maiores eorum istius tempore viventes maximi eum habuerint, *) imo etiam IOSEPHVS honorificum testimonium de eo suppeditauerit. **) Calumniam memoratam cognoscere possumus ex veteri Nizzachon vbi p. 48. legimus

המינים שואלים מה רמז הוא שמושה לא הכניס את ישראל לארץ כנען עד שבא יהושע והעבירם את הירדן ואומרים שזה רמז על התורה שנהן מושה לא הועילה להכניסם לגן עדן עד שבא ישו ששמו יהושע והעבירם בירדן כלומר שנטבלו ביר יוחן רשע: i. e. Haeretici quaerunt quidnam significet illud, quod Moses non duxerit Israelitas in terram Canaan, usque dum venerit Iosua, qui traduxit eos trans Iordanem? et dicunt, quod hoc respiciat legem a Mose traditam, quae non potuisset introducere illos in hortum Eden, usque dum venerit Iesus, cuius nomen est Iehoschua, et transduxerit illos per Iordanem, i. e. usque dum baptizati fuerint ministerio IOHANNIS IMPROBI. ***)

*) Tantae nimirum apud illos fuit auctoritatis, vt eum pro propheta haberent, eiusque baptismum diuinitus ordinatum agnoscerent Matth. 14, 5. 21, 26. Imo ipsius Messiae dignitatem atque honorem sponte illi deferrent. Ioh. 1, 20.

**) conf. §. XXV. Dissert. I.

***) In ipsa nominis Iohannis adductione malitiam Iudaicam observauit IOH. ANDR. EISENMENGE-

rvs in Iudaismo detecto Part. I. Cap. VII. p. 280. eiusque observatio haec est: Hierbey ist zu beobachten, daß er nicht יוחנן הרשע Iochanan harascha, d. i. der gottlose Iohannes, sondern יוחן רשע Iuchan rascha oder roscho, welche VVort Es. 26, 10. stehen, und so viel bedeuten, als solte der Gottlose Genad erlangen? zu dessen mehrer Beschimpfung mit Verkehrung seines Namens genennet wird.

Sed ratio huius conuicii contra pium Iohannem emissi facile detegi potest. Calumniantur eundem nimirum sine dubio, quia iste de nostro Salvatore tam honorificam sententiam tulit, suosque auditores ad illum tanquam ad verum Messiam amandauit, quem tamen Iudaei audire non possunt nec volunt, sed hodie adhuc blasphemias voces in illum emittunt.

§. IV.

Auctoritate LXX. Interpretum absque dubio inducti inter Christianos quoque interpretes haud pauci Eliam, in vaticinio nostro obuium, de veteri illo Elia Thesbite interpretati sunt. *) Firmiori certe sententia haec nostra statuto, quam coniectura illa GROTII, qui ego, inquit, arbitror persuasionem istam ab Hebraeis ortam, in quorum libris reperimus Eliam post tempora Messiae occultatum iri, iterumque se patefacturum in diebus Gog et Magog. Nam quia Apocalypsis quoque meminit τῶν Γὰρ καὶ Μαγῶν, ideo quicquid aut in prophetis dictum est de Gog et Magog, aut quicquid ad Prophetas adiecit Hebraea credulitas, solent Christiani scriptores ad Antichristi tempora referre, quod multis exemplis probari posset, nisi ea tractatio rectius alii loco reseruaretur. **) Nam opinionem hancce recte reiecit b. FRISCHMUTHVS noster, quando de illa monuit: ***), Sane in libro Iuchasin p. 12. R. Abraham Zacutus ita ait, אליהו יהיה נהגלה כשיבוא משיח ומיד יסתר פעם שנית ואחר כך יתגלה: Elias manifestabitur, quum venerit Messias, et ex templo abscondetur denuo, sed postea manifestabitur,

*) Male tamen VIEGAS in suo Commentario in Cap. XI. Apoc. Sect. VI. scribit, non sine temeritate, nec sine impudentia negari posse, quod omnium veterum auctorum opinio fuerit de Elia constantissima, nemine dissentiente.

**) Vide eius Annotat. ad libros N. T. in h. l. in CALOVII Bibliis Illustrat. N. T. T. I. p. 335.

***), conf. eius Dissert. de Eliae quem Iudaei etiam num frustra praestolantur aduentu Cap. I. §. 4.

bitur, ubi venerit Gog et Magog. Sed hinc παραδοσις illam Christianorum de Elia ante mundi exitum redituro originem suam traxisse, credat Iudaeus Apella! Non est *Abrahamus Zacutus* illius aetatis scriptor, ut ex illo sententiam de reditu Eliae haurire potuerint Christianorum doctores vetustissimi. Neque alibi in Iudaeorum libris antiquioribus facile quicquam inuenias de Eliae apparitione, quam eius occultatio et iterata manifestatio sit secutura. Sic igitur potius sententia de Elia Thesbite apud Malachiam intelligendo ex Bibliis Graecis primum ad Graecos Patres, deinceps ad Latinos, et ab hisce tandem ad Romanam ecclesiam manasse videtur. Pertinent vero ex antiquioribus illuc TERTULLIANVS, *) CHRYSOSTOMVS **) HIERONYMVS ***) AVGVSTINVS *) aliique. **) Et quamuis omnes in hoc conveniant, quod Elias iste non in sensu Iudaico de praecursore quodam Messiae adhuc expectandi sit accipiendus, alio tamen respectu a se inuicem discrepant. Sunt enim, qui vaticinium nostrum suum obtinuisse implementum credunt, dum in transfiguratione Christi Elias de coelo apparuerit. ***) Alii vero iique plurimi aduentum Eliae Thesbitis adhuc post apparitionem Christi in carne factam expectari debere credunt. Duplex nimirum ab illis apparitio Christi assumitur, una in humilitate, quae per assumptionem humanae naturae iam facta est, altera, quae fiet in illustri gloria ad iudicium totius terrae, ad quam Eliam in vaticinio nostro praedictum restringunt, atque per eum veterem illum Thesbitem intelligunt. Adducemus hac de re testimonium ex AVSTINI martyris dialogo cum Tryphone Iudaeo, quem illi

*) in Commentat. de anima Cap. 35. et 50. in Lib. 3. Carm. aduersus Marcion.

**) in Homil. 38. in Matthaeum.

***) in Comment. ad Matthaeum XI, 14. et XVII, 11.

*) Lib. 20. de ciuitate Dei cap. 29.

**) conf. RIBERA in comment. ad Malach. IV. POLVS in Synops. Critic. ad l.c. Vol. III. p. 2077. 10. CASP. SUICERUS in Thesauo Eccles. Tom. I. p. 1318.

***) Matth. 17, 3. conf. CALOVII Biblia illustr. V. T. Tom. II. p. 1073. col. 2.

illi sequuntur. Sic nimirum *si ratio*, inquit, *cogat fateri* duos aduentus Christi praedictos, alterum cum *passioni subditus* et *inhonoratus* et *informis apparuit*, alterum cum *gloriosus* et *iudex omnium aderit*; annon *terribilis* et *magni illius diei* τὸν ἡλίαν γενεσθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κεκηρυχέναι; hoc est secundi aduentus eius Eliam praecurforem fore, verbum Dei annunciasse intelligemus? *)

§. V.

Contra Iudaeos Eliam adhuc futurum expectantes monendum est, quod Eliam in vaticinio nostro promissum iam venisse necesse sit, quodque omnia praedicata hic obuia in Iohannem baptistam egregie quadrent, adeoque vaticinium illud in eo sit impletum. Illud patet exinde, quod Elias noster ante Messiam venire dicatur, hic vero iam dudum venerit. **) Hoc vero probatur ex testimonio Iosephi §. XXV. Diff. I. adducto. Et qui ex nouo testamento ea, quae de Iohanne baptista ibi dicuntur, et in Dissertatione nostra prima iam adducta sunt, cum iis, quae in vaticinio nostro de Elia dicuntur, comparat, eo magis hac de re confirmabitur. Elias nimirum 1) ante Messiam venire debuit; et Iohannes eum omnino in spiritu, et virtute Eliae praecessit. 2) Elias ad conuersionem et sincerum amorem Iudaeos sui temporis adhortari debuit; et Iohannes et baptizando et docendo illud efficere studuit. 3) Elias deum vt patrem benignum aequae ac iudicem iustum sistere, adeoque poenam imminentem comminare debuit; et Iohannes securim iam arbori admotam esse docuit etc. Equidem scio, quod Iudaei dubia duo contra sententiam nostram de vaticinio nostro in Iohannis persona impleto moueant; sed facile illa remoueri possunt. Ipsa eorum dubia cognosci possunt ex

Sententia Iudaeorum Eliam adhuc futurum expectantes reiiicitur, et obiectiones eorum remouentur.

*) conf. IOH. MARCKII Exercitati-
Iuuenil. Dissert. 15. p. 323.

*) vid. §. XVI. Dissert. I. conf. ce-

B 2 R. Isa-
leb. CARBOVI Theologia reuel. dog-
mat. T. III. §. 858. p. 1143. 199.

R. *Isaaci ben Abraham* חזק אמונה vbi Cap. 39. p. 316. sq. legimus, גם זאת הטענה להם לטעות לפי שהכתוב אומר בבירור הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא בלשון הכתוב ממלכים א' יח וכן ברברי ימים ב' כ"א ואם היה בדבריהם היה כתוב אומר הנה אנכי שולח איש כמו אליהו הנביא ולא אליהו הנביא ממש או היה אומר הנה אנכי שולח לכם את יוחנן ומהו ההכרח לקרא ליוחנן בשם אליהו הנביא מצורף לזה שמצינו כתיב בא"ג כיאן פ' א' פסוק כ"א כאשר שאלו הכהנים והלויים: מיאן אם אתה אליהו ויאמר אינני אליהו: *i. e. etiam hoc ipso argumento* (quod in antecedentibus de aduentu Eliae per Iohannem iam facto adducitur) *errorem committunt, quia scriptura dicit clare, ECCE EGO MITTAM VOBIS ELIAM PROPHETAM, sicut scriptura loquitur 1 Reg. XVIII, 36. itemque 2 Chron. XXI, 12. Si igitur ad ipsorum scil. Christianorum verba res sese haberet, dixisset scriptura, ECCE EGO MITTAM VIRVM SIMILEM ELIAE PROPHETAE non autem Eliam prophetam ipsum; aut dixisset, ECCE EGO MITTAM VOBIS IOHANNEM. Num ideo necessarium fuit Iohannem appellare nomine Eliae prophetae? Accedit huc, quod scriptum inueniamus in Euangelio apud Ioannem Cap. I. versu 21. cum interrogarent sacerdotes et Levitae Ioannem, num tu es Elias? quod responderit, non sum Elias. Ad primam obiectionem respondemus, nostrum non est, vt cum Iudaeo sciolo indagemus, quomodo spiritus sanctus loqui potuisset; sed tantummodo rite sunt interpretanda verba, quae adhibere ipsi placuit. Sufficit igitur nosse, quod res notissima sit, nomina propria in libris sacris obuia non semper eos, quibus primum imposita sunt, denotare, sed illos quoque, qui iis sunt similes. **) Cum igitur maxima inter Eli-*

*) probauimus hoc supra §. XVII. Tract. Talm. Sanhedrin atque ali-
 Diff. I. et ipsi Iudaeorum doctores in bi ita fanciunt, prouti SVREN-
 HVS-

am et Iohannem deprehendatur similitudo, et Elias iam venerit necesse sit; recte per Eliam Iohannes intelligitur. Ad alteram obiectionem respondemus, Iohannes non simpliciter negavit, se esse Eliam, sed negavit tantum, se esse illum Eliam, quem Iudaeorum legati ipsum interrogantes sibi concipiebant et fingeant. Credebant nimirum, praecursurum Messiae *Eliam* esse ipsum illum *Thesbitem*, qui siue in coelum, siue in paradisum raptus, ibidemque in viuis conseruatus, inde reuersurus sit; siue, vt alii malunt, ex mortuis suscitandus, et redonandus Israeli. Pro hac legatorum mente Iohannes negavit quaestionem, et respondit, quod verum erat, se non illum esse Eliam, quem ipsi sibi figurabant. *)

§. VI.

Quod vaticinium nostrum non fuerit impletum in Elia Thesbite ipso, dum de coelo ad transfigurationem Christi in monte Thabor adparuit, cuilibet facile patebit, qui considerauerit, quod ibi non perfunctus sit illa re, quae tamen ab Elia in dicto nostro requiritur. Iste nimirum Elias Thesbites ibi adparens *non reduxit cor patrum super filios, aut cor filiorum super patres ipsorum*, sed statim post adparitionem in monte factam ad coelum rediit. Quod vero ex aliorum sententia in vaticinio nostro de Elia Thesbite tanquam praecursore secundi aduentus Christi ad iudicium extremum agatur, adeoque ille adhuc futurus sit; ex tribus rationibus reiicitur. Primo nimirum sententia illa falso nititur fundamento, quod nullum aliud tempus quam aduentus

Triples interpretum christianorum sententia de Elia a nobis recedentium examinatur et reiicitur.

B 3

Chri-

WITSIVS in libro *καταλλαγης* p. 238. obseruauit, simulque ostendit quod in Tract. Talm. *Berachot* fol. 61. col. 2. doceatur, Eliam venturum non esse ipsam Eliae personam, sed alium ei factis similem. vide etiam IAC. AL-

TINGIVM Tom. V. Opp. Tract. *Schilo* cap. XI. p. 128.

*) conf. HERM. WITSIVS in Miscell. sacr. T. II. Exerc. XV. §. 51. p. 411. IOAN. MARCKIVS in Exercit. Iuuen. Diss. XV. p. 335.

Christi ad iudicium extremum vocari possit dies magnus et terribilis, cum tamen ostenderim, quod tempus quo Christus in carnem ad perfungendum opus mediatorium venit, recte omnino vocatum fuerit dies magnus et terribilis (§. XIX. Diff. I.). Deinde sententiae isti de praecursore ad iudicium extremum venientis Christi contextus repugnat, nam vi istius de aduentu Messiae in carnem est sermo (§. cit.), non vero de aduentu ad iudicium extremum. Denique nec functio Eliae hic tributa permittit, ut sententiae illi subscribamus, siquidem in ultimo aduentu Christi poenitentiae non amplius erit locus, sed poena tunc improbis adiudicabitur perennis; et per sapientiam diuinam fieri non potest, ut media extraordinaria in missione Eliae utique admittenda Deus eligat, dum ordinaria omnino adsunt, semperque in hac Ecclesiae forma aderunt. Et haec obseruanda etiam sunt contra eos, qui duplicem Eliam ex insufficiente verborum Christi cognitione statuunt, vnum metaphorice talem, Iohannem ante Christi aduentum in carnem, alterum proprie talem, Eliam scil. Thesbiten ante Christi aduentum ad iudicium extremum. Quibus supra (§. XVI. Diff. I.) ex parte iam satisfecimus.*)

§. VII.

Variae sententiae de die domini magno et terribili adducuntur.

De tempore, quo mitti dicitur Elias, in tres praecipue abeunt partes interpretes. Alii per diem magnum et terribilem domini intelligunt aduentum Christi in carnem ad officium suum mediatorium perfungendum.**) Alii diem istum

*) vide etiam CAPELLVM in Opp. p. 211. b. ad Malachiae loc. et b. FRISCHMUTHVM nostrum Diff. cit. cap. I. §. 4. et cap. II. §. 19.

**) huc pertinent v. g. I. G. CARPZOVIVS in Bibl. paru. exeget. p. 1282. ABRAH. CALOVIVS in Bibl. illustr.

Tom. II. p. 1073. BRAND. HENR. GEBHARDI in german. introduct. ad 12. proph. min. p. 1584. IO. MARCKIVS in Exercit. Iuuen. Dissert. XV. Cap. IV. p. 328 sq. MÜNSTERVS in Critic. Anglican. Tom. III. p. 1590. IOH. TARNOVIVS in Commentar. in 12. Proph. min. p. 1662.

istum interpretantur de die extremo et de aduentu Christi glorioso ad iudicium vniuersale exercendum. Alii tandem diem istum magnum atque formidabilem referunt ad iudicium contra incredulos Messiae nostri contemtores ab ipso in excisione Hierosolymae per Romanos exercitum. Primam sententiam in superioribus elegi, eamque probavi §. XIX. Diss. I. Duas igitur superstites sententias nunc examinabo, earumque patronos adducam et modeste diiudicabo.

§. VIII.

De die extremo exponunt diem magnum et terribilem Iudaeorum in vaticinio nostro nominatum Iudaeorum doctores, prouti non solum ex loco R. *Kimchi* iam adducto (§. II.) patet, sed etiam ex testimonio R. *Abarbanelis* cognosci potest, qui sententiam illam plurimis Iudaeorum sapientibus esse communem testatur, quando scribit, *) הרמ"ב כן כתב בשער הגמול אשר לו שיש אצלנו ג' דינים הרין האחר הוא בעולם הזה כיום ראש השנה מדי שנה בשנה ועליו אמר שלשה ספרים נפתחים בראש השנה אחר של צדיקים גמורים ואחר של רשעים גמורים ואחר של בינוניים וגו' וחרין הזה הוא בלבר לגוף בענינים הגשמיים וחרעב והדבר והחרב כמו שזכר בתפלת מוסף של אותו היום וחרין השני הוא בצאת הנשמה מן הגוף שהיא נידונה כפי מעשיה אשר עשה אם לזכות לירש גן עדן ואם לחובה לרשת גיהנם ואם היה בינוני יהיה נטרר מן העונג ימים אחרים עד אשר יזכר נפשו מעובותיה מתוך היסורים אז השם יתברך יטח כלפי חסר ויחמול עליה וירינה לכף זכות וחרין חג' הוא לעתיד לבוא למתים שיקומו בתחייה וישפטה' כל הקמים מי הוא חייב ומי הוא זכאי וישכיר את הצדיקים ויענוש את הרשעים והוא יום הרין הגדול שקרא הנביא

Iudaeorum doctores nominantur, qui diem istum de iudicio extremo intelligunt.

*) in Commentar. suo in Daniel. cui inscribitur *Maiene Ieschuab* fol. 47. col. 4. et fol. 48. col. 1. conf. etiam locus, quem ex eius Commentar. in prophetas poster. infra §. XII. adducemus.

הנביא יום ה' הגדול והנורא: i. e. R. Mose bar Nachman
 scribit in capite suo de retributione, quod nobis immineant tria
 iudicia. Iudicium primum est in hoc mundo die primo anni sin-
 gulis annis, et de illo dicitur, quod tres libri aperti sint Dan.
 VII, 10. ab initio anni, unus continet iustos integros, alter aper-
 te improbos, et alter intermedios etc. Et hoc iudicium respicit
 tantum corpus in rebus corporalibus, scilicet famem, pestem, et
 gladium, quemadmodum memoratur in precatone huius diei ad-
 dititia. Iudicium secundum autem est, quando anima e corpore
 migrat, ut iudicetur pro ratione actionum suarum, quas fecit,
 num digna sit ad possidendum paradysum, an vero rea sit ut
 obtineat Gehennam. Sin autem homo fuit intermedius, tunc
 detinebitur a beatitudine dies quosdam, usque dum purifice-
 tur anima eius ab iniquitatibus suis per castigationes. Tunc
 ager Deus benedictus secundum benignitatem, et miserebitur
 eius, eumque iudicabit lance meritorum. Iudicium tertium tandem
 est, quod eueniet mortuis, qui resurgent in reuiuificatione. Iudi-
 cabit nimirum deus omnes resuscitados, siue quis fuerit reus,
 siue autem fuerit iustus, et remunerabit iustos, et puniet impro-
 bos. Et dies hic est iudicium magnum, quem vocauit propheta
DIEM DOMINI MAGNUM ET TERRIBILEM. Quibus verbis R. Nachmanis adductis ab Abarbanele paullo
 post additur, זהו דעת הרמ"ב בן והוא עצמו דעת הגאון רבי סעריה
 שקדמו בדעות האלה וגם רבים מחכמי עמנו שהיו לפניו
 : Haec est sententia R. Mosche bar Nachman; et haec
 ipsa etiam sententia fuit excellentissimi Rabbi Saadia, qui istum
 bis in rebus praeiuit, itemque etiam multorum e sapientibus
 populi nostri, qui fuerunt ante illum et post illum. Sic etiam
 cognosci illud potest ex R. Menasse ben Israel Nischmath
 Chaiim. Postquam enim cap. 17. primi Maamar fol. 44. tres
 species iudicii a Iudaeis assumtae, quarum vltima post resur-
 rectionem mortuorum fiet, et in qua omnium hominum a-
 ctiones diiudicabuntur, adductae sunt, itemque auctor iste
 tres classes hominum iudicandorum nominauit, col. 2. l. c.

וכן פירש רש"י ז"ל שלש כתות ליום הדין יום,

מועד הוא לדין הכל הוא שכתוב עליו יום ה' הגדול והנורא:

i. e. *Sic etiam R. Sal. Iarchi beatæ memoriæ interpretatus est, quod scilicet tres coetas, tempore iudicii, futuri sint, quodque dies constitutus dies iste sit ad iudicandum omnes, ipseque sit dies de quo scriptum est DIES DOMINI MAGNVS ET TERRIBILIS.*

§. IX.

Iudaeos ex parte sequuntur patres nonnulli, aliique ro-
maniae in primis ecclesiae addicti interpretes, ad quos prae-
ter MALDONATVM, MENOCHIVM, aliosque, pertinet et-
iam BELLARMINVS *), et qui in vaticinio nostro aduen-
tum Christi gloriosum ad iudicium extremum quaerunt. Si
de ratione quaerimus, cur diem magnum et terribilem a va-
te sacro nominatum de iudicio vltimo interpretentur, illi re-
spondent, eam ob causam, quod praedicata in aduentum Chri-
sti primum non quadrent, siquidem ille non esset terribilis
sed acceptabilis potius atque dies salutis. Sed haec ratio est
maxime insufficiens, nam primo supra ostendimus (§. XIX.
Diff. I.) quod tempus primi aduentus Christi recte omnino
dici potuerit dies magnus et terribilis; deinde demonstraui-
mus, quod in vaticinio nostro de Iohanne baptista sit ser-
mo (§. XVI. Diff. I. adde in hac. Diff. §. VI.). Cum igitur
Iohannes baptista venerit ante primum Christi aduentum
in carnem, aduentus hicce etiam in vaticinio nostro, non
autem aduentus ad iudicium extremum, in vaticinio nostro
intelligendus est.

Consensus
interpre-
tum quo-
rundam
Christiano-
rum osten-
ditur, et
sententia
ipsa reiici-
tur.

§. X.

De iudicio vltimo in Iudaeos, siue de excidio Hieroso-

C

lymita-

Sententia
altera, se-
cundum

*) Lib. 3. de R. P. cap. 6. conf. POLI Biblia illustrata V. T. Tom. II. p.
Synops. Critic. p. 2077. et CALOVII 1073.

quam iudi-
cium in
Hierosoly-
mam vlti-
mum adsu-
mitur, exa-
minatur.

lymitano exponunt diem domini magnum et terribilem A-
RIAS MONTANVS ad h. l. et HVG. GROTIVS ad h. l. qui
sententiae huic ex Act. II, 20. robur accedere putauit. Li-
cet vero sententia haec praecedenti sit praefenda, postpo-
nenda tamen est illi, quae diem nostrum ad primum aduen-
tum Christi in carnem refert. Quod enim attinet ad colla-
tionem loci exactis apostolorum, ista huc non facit, liqui-
dem dictum illud potius respicit ad vaticinium Ioelis cap. II,
32. quod tamen optime etiam de primo christi aduentu in-
terpretatus est CALOVIVS *). Deinde sententia haec tum
effato Christi ipsius, tum etiam angeli Gabrielis testimonio
repugnat. Gabriel nimirum in oratione ad patrem Iohan-
nis baptistae directa vaticinium nostrum ad prodromum
Messiam in munere suo prophetico antecessurum ad con-
uertendum contumaces ad prudentiam iustorum, aperte re-
fert, non autem de praecursore iudicii nouissimi a Christo
contra Iudaeos exerciti exponit. Quodque sententia haec
etiam ipsi Christo eiusque effato repugnet, contra GROTIUM
laudatus CALOVIVS **) ita euincit: „e Matth. XVII, 10.
liquet, scribas ex hoc loco collegisse, quod ante Messiam Elias
venire debuerit, quod Christus confirmat: sed in Iohanne
impletum esse dicit vers 11. 12. Quum ergo scribae non
intellexerint prodromum iudicii nouissimi in Iudaeos, sed pro-
dromum aduentus Christi, eamque explicationem Christus
ratam habuerit, Christo repugnant, qui de die excidii Hie-
rosolymitani intelligunt,“

§. XI.

Aliaque
adhuc isti
confinis re-
icitur.

Sententiam mox reiectam ex parte sequitur b. LANGIVS,
ita tamen vt non ad solum excidium Hierosolymitanum di-
em domini magnum et terribilem restringat, sed vltius eun-
dem extendat. Sic nimirum de hoc die iudicat: ***) *Der
grosse*

*) vide eius Bibl. illustr. V. T. T. p. 1073.

II. p. 784. sqq.

*** conf. eius *Prophetisches Licht*
und *Recht*. ad h. l. p. 627.

grosse und erschreckliche Tag mit dem Bann über das Erdreich
gehet vorläufig auf das Gericht der Römischen Verstärkung der
Stadt Ierusalem, und der Verbeerung des ganzen Landes; a-
ber dem vollen Nachdrucke nach auf das Gericht des sechsten
Siegels wider das geistliche Babel und den Antichrist und seine
Reichsgenossen. Sed sicut prima hypothesis ex iis, quae §.
praec. monuimus corruit, ita etiam quod insuper a beato
viro assumitur rationibus infirmis nititur, quae non suffici-
unt ad probandum quod probare debent, ideoque me non-
dum commouere potuerunt, vt expositioni eius subscri-
berem.

§. XII.

Progredimur nunc ad recensitionem variarum expositio-
num de verbis **והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם** Quaedam
quas breuibus etiam diiudicabimus. Quod per verba ista ^{Iudaeorum}
functio praecursori Messiae peragenda describatur, quilibet ^{interpreta-}
facile concedit; non autem varie solum ista transferuntur, ^{tiones de}
sed varius etiam pro varietate versionum assumitur sensus. ^{conuersio-}
Audiamus iam primum quosdam Iudaeorum interpretes; ^{ne cordis}
qui sicut de munere ab Elia perfungendo, quod verbis hisce ^{patrum ad}
inquitur, hand parum discrepant (§. II.), ita etiam in expli- ^{filios etc.}
catione eorundem maximopere variant. Ex loco tractatus ^{adducun-}
Mischnici *Edaioth* quem §. cit. suppeditauimus, adparet, ^{tur.}
quod antiquissimi Iudaeorum doctores verba nostra ita ex-
ponant, vt pax et concordia Eliae opera inter homines fu-
tura indicetur. Hanc doctorum Iudaicorum expositionem
adducit quoque A BARBANEL *), quando scribit, **וישליחו**
השם קודם כוא יומו הגדול והנורא שתוא יום ירין לכל חתי
והנביא האלוהי הוא ישיב לב אבות על בנים ולב בנים על
אבותם ופירשו המפרשים שישים אהבה ורצון שלום והסכמה
רבה בין בני אדם כולם ומדברי חכמים ז"ל הוא בסנה מסכת
ערוח i.e. *eumque scil. Eliam mittet deus, antequam veniat*
dies

C 2

*) in commentar. ad prophetas posterior. fol. vltim. fac. 1. col. 2.

dies eius magnus et terribilis, qui est dies iudicii omnium viventium. Et diuinus hic propheta reducet cor patrum super filios, et cor filiorum ad patres suos, quod interpretes ita exponunt, ut constituturus sit amorem et cupiditatem pacis atque concordiam magnam inter omnes homines. Et hoc etiam docent sapientes in fine tractatus Edaioth. Sed suam statim addit interpretationem, pergens: ויותר נראה לפהש שאם היה

אדם בחיים שמתו בניו יקומו כמצות הנביא הזה וכאשר יראו האבות את בניהם חיים ויפרסמו להם אמתת הגמול הנפשי שהוא כפי אמונות התורות ויאמינו האבות וישיבו לבבם אל השם וכן ישיב לב בנים על אבותם אם היו אבות מהם והבנים חיים באופן שעל ידי הקמים בתחייה יתיר המין האנושי בהכרח האל יתברך ואמתת אמונתו כי זהו הכלית

i. e. sed potius ita explicandum videtur, si nimirum quis adhuc in vita fuerit, cuius filii sunt mortui, tunc resurgent filii isti iussu prophetae huius, cum igitur viderint parentes filios suos viuos, qui illis veritatem retributionis spiritualis iuxta fidem quam lex exigit annuntiabunt; tunc credent parentes et cor suum ad deum conuertent. Et sic etiam conuertet cor filiorum ad patres, si nimirum patres fuerint mortui et filii vixerint: ita ut hac ratione per resurgentes in mortuorum suscitatione dirigatur genus humanum ad cognitionem dei benedicti et ad veram fidem. Nam hic est verus finis resuscitationis mortuorum, ut aliquoties monui. Sic etiam R. SALOM. IARCHI in fine commentarii sui ad Malach. huius antiquiorum doctorum expositionis meminit, postquam suam proposuit interpretationem, scribens

השיב לב אבות להכה: על בנים על ידי בנים יאמר לבנים דרך האבה ורצון לו ודברו אל אבותיכם לאחיה בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבות כך שמעתי משמו של רבי מנחם ורבותינו דרשוהו במסכת ערוות לשום שלום בעולם:

i. e. ET CONVERTET COR PATRUM scil. ad deum benedictum, AD FILIOS id est per filios. Dicet nimirum Elias

lias ad filios, via amoris et beneplaciti ipsi scil. Deo est, loqui-
mini itaque ad patres vestros, ut vias supremi amplectantur.
Et sic etiam intelligenda sunt verba ET COR FILIORVM AD
PATRES SVOS. Sic audiui sub nomine R. Menachem,
sed doctores nostri in Tract. Edaioth illud ita interpretantur, ut
constituat pacem in mundo.

§. XIII.

Sic igitur patet quod R. SAL. IARCHI aequae ac R. ISAAC
DON ABARBANEL particulam לְ ita interpretentur, ut cau-
sam instrumentalem indicet, adeoque idem sit ac לְ per
sive per ministerium, ope, itemque quod vterque suppleat ad
Deum, atque sic obiectum conuersionis per ellypsin assumat.
Sed ut alia incommoda iam taceam, quae contra Abarbane-
lem ex parte indicat b. FRISCHMUTHVS noster*), hoc tan-
tum in praesentia monebimus, quod in nostra interpreta-
tione §. XX. Diff. I. significatus particulae longe vsitatio-
rius, super, ad, retineatur, quodque nulla ellypsis
admittatur, adeoque vel ex his etiam rationibus iam sit prae-
ferenda. Quod vero attinet ad antiquiorum apud Iudaeos
doctorum sententiam, qui verba nostra de restitutione pacis
in mundo ab Elia procurata exponunt; in illa aliquid veri
est, si ita explicetur, quod hisce verbis immediate doceatur
conciliatio animorum et studium Iohannis de amore mutuo
promouendo. Sed 1) in hoc non consistendum sed vlte-
rius progrediendum est, si quis sensum completum eruere
velit, prouti supra §. cit. ostendimus. 2) multi Iudaeorum
pro opinione sua de regno Messiae terreno praeconcepta
terrenam etiam pacem hic intelligunt, et Eliam tanquam du-
cem belli repraesentant, qui hostes ipsorum sit profligatu-
rus. Cum vero per Eliam Iohannes baptista indicetur (§.
VI. coll. §. XVI. Diff. I.); in istum vero hoc non quadret

Eademque
examinan-
tur ac reii-
ciuntur.

C 3

(§. XXV.)

*) vide eius Dissert. de Eliae praestolantur aduentu cap. II. §. 7.
Iudaei etiam num frustra sqq.

(§. XXV. Diff. I.); hanc expositionem non possumus admittere. Sin autem 3) per constitutionem pacis in mundo alii intelligunt harmoniam in doctrina inter Iudaeos ab Elia procurandam, huius etiam sententiae diiudicationem in sequentibus proferemus; statimque monebimus, quod inter alios R. SCHIMEON sententiae huic faueat, sicut ex R. BARTENORAE commentario ad Mischn. Tract. Edaioth in fine cognosci potest. *).

§. XIV.

Alia expositio Iudaeorum aequae ac christianorum interpretum adducitur et examinatur.

Alii Iudaeorum magistri licet cum ABARBANELE et RASCHI obiectum conuersionis suppleant, in eo tamen ab illis discrepant, quod particulae על significatum particulae עם tribuant, eamque ideo vertant cum. Et huc pertinent R. ABEN ESRA**), R. DAVID KIMCHI***), et R. SALOM BEN MELECH *). Hic nimirum ad verba textus על בנים כמו עם בנים וכן לב בנים על אבותם כמו עם: i. e. verba על בנים idem significant ac עם בנים cum filiis, itemque, cor filiorum AD PATRES SVOS idem est ac cum patribus suis, ac si dictum fuisset, patres et filios simul. Ille vero ad verba nostra scribit,

*) Ita nimirum R. ORAD. DE BARTENORA verba Mischnae לקרב interpretans scribit, המשפחה הכשרה שנתרחקה בזרוע הוא מקרב אבל אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע שנאמר והשיב לב אבות על בנים שעדיה לומר ברוח הקדש זה מבני בניו של זה ולדבריו ר"ש אבות אלו חכמים ובנים אלו הלמידים שיהיה לב כולן שוה ולא יפול ביניהן מחלוקת i. e. familiam legitimam quae si semota fuerat, denuo admouebit. Sed non

semouebit eam quae antea vi admotae fuerat, quemadmodum scriptum est et reducet cor patrum ad filios, ostensurus est spiritus sancti afflatu, ex quamam quisque familia sit prognatus. Sed secundum R. Schimeonis sententiam per patres intelligendi sunt doctores, et filii sunt discipuli, ita ut futurum sit cor omnium istorum unum, neque inter eos sit controuersia.

*) in Commentar. suo ad h. l. in Bibl. Buxtorf. fol. 705.

***), in Comment. suo ad h. l. in Bibl. Buxtorf. fol. 695. col. 2 circa fin.

*) in Michlal Iophi fol. 164. col. 1. fac. 1.

והוא יזהיר האבות והבנים יחדיו לשוב ככל לב אל
השם והשבים ינצלו מיום המשפט וזהו ששם והשיב לב אבות
על בנים כמו עם בנים וכן לב בנים על אבות כמו עם אבות
: על בנים יחדיו i. e. *et hic* scil. *Elias admonebit*
patres et filios simul; ut conuertant se tota corde ad deum, ut
conuersi eripiantur a die iudicii. Et hoc indicatur quando di-
citur ET CONVERTET COR PATRUM AD FILIOS,
id est, cum filiis; itemque COR FILIORUM AD PATRES
SVOS, id est, cum patribus suis, ac si dictum esset patres et fi-
lios simul. Et quod iste tandem cum his conueniat, testan-
tur verba eius sequentia, והשיב כדרך יהיה לי עליכם ללב
ליחר והפך זה בן מנבל אב והנה כולם יהיו לב אחד לשוב
: i. e. *ET CONVERTET* eodem modo
sicut (i. Chron. XII, 17) erit mihi vobiscum cor in adunatione,
contrarium vero huius est (Mich. VII, 6.) filius vilipendit patrem,
ita ut ecce omnes sint cor unum, ut conuertantur ad deum pa-
tres et filii. Hunc significatum particulae על tributum mul-
ti etiam ex interpretibus christianis acceperunt, in quorum
numerum referendi sunt *LYDOVICVS de DIEV* *), *BRAN-*
DAN. HENR. GEBHARDI **), *NORTONVS KNATCHVLL* ***),
CHRISTIAN. NOLDIVS *), *NIC. KOEPPENIVS* **). In hac
expositione laudandum est, quod patres et filii in signifi-
catu proprio de hominibus coetaneis intelligantur, quodque
totus loquendi modus de conuersione istorum ad deum ex-
plicetur; interim tamen in illa iterum sine necessitate 1) si-
gnificatus vltimior particulae על deferitur ***), et 2) aliquid
per ellipsin assumitur, cui 3) contra interpretes Christia-
nos

*) vide eius Animaduersion. ad Luc. I, 17. **) in ore angeli domini obseru. 79.

**) conf. eius Commentarius ad h. l. p. 1586.

***), vide eius Animadvers. in libros N. T. ad Luc. I, 17. p. 26.

*) conf. eius Concord. partic. in an- notat. in fine adiectis, annot. 1047.

***), Equidem cum b. STOCKIO in obseruat. suis ad N. T. p. 414. asse- re nolo, quod על nusquam significet cum, interim tamen hoc negari non potest, quod significatus eius frequen- tissimus sit super, et ad.

nos in specie accedit, quod praepositio Graeca *ἐν* cum accusatio constructa nullibi in significatione *cum* reperiatur. *)

§. XV.

Monitum
circa alias
explicatio-
nes vocum
nostrarum
recensenden-
das prae-
mittitur, i-
staeque ad
duas classes
reuocan-
tur.

Quod ad reliquas interpretum christianorum expositiones, quae nunc adducendae sunt, attinet; fatendum quidem est, quod plurimi omnino, si non omnes, verba vaticinii nostri de conuersione hominum ad deum exponant, sed quomodo conuersio illa ad deum ex verbis hisce eruatur multum certe discrepant. Ne tamen recensio variorum istorum explicandi modorum taedium afferat, et lectoris beneuoli attentionem turbet, fastidium illud ita leuare adlaborabimus, ut in duas classes explicationes interpretum praecipuas redacturi simus. Ad primam nimirum classem referendi sunt, quibus placent allegoriae, quique patres et filios improprie tales assumunt. Alteram autem classem illi constituent, qui patres et filios coetaneos eandem terram incolentes iisdemque sceleribus contaminatos intelligunt.

§. XVI.

Illi pri-
mum no-
minantur,
qui ad pri-
mam clas-
sem perti-
nent.

Primum igitur iam audiendae sunt expositiones eorum qui patres et filios non proprie accipiunt; ad quos ex veteribus **AUGUSTINVS**, **HIERONYMVS** et **THEODORETVS** pertinent **). Sic nimirum *modo* per patrem intelligunt deum, et filios interpretantur de hominibus qui spiritum adoptionis acceperunt, ita ut *vel* innuatur, fore, ut ope Iohannis baptistae Iudaei et Christiani, qui nunc inter se discrepant, pari in Christum religione consentiant, *vel* ut conuersio cordis dei patris ad filium suum, et hominis credentis ad homi-

*) Obseruarunt hoc IOH. FRID. HOMBERGK in parergis sac. ad l. c. p. 115. et LAMB. BOS in Exercit. suis p. 27. quibus consentiunt b. STOCKIUS noster l. c. et b. WOLFIUS in Curis critic. et philol. ad Luc. 1, 17. p. 555.

**) conf. IOH. MARCKIUS in Commentario in 12. prophetas minores p. 1299. et in exercit. Iuuen. Diss. XVI. §. 22. ABRAH. CALOVIUS in Bibl. illustr. V. T. Tom. II. p. 1074.

hominem Christum indicetur; *modo* per patres intelligunt Abrahamum, Isaacum, Iacobum omnesque patriarchas atque prophetas, per filios vero Iudaeos tanquam eorum posteros, ita ut *vel* indicetur, fore, ut per ministerium Iohannis intelligentia prophetarum, in quibus erat et ipse Moses, producat in Iudaeis, hique in id quod senserunt illi, consentiant; et eodem modo, quo illi, legem intelligant, *vel* ut doceatur, Iohannem effecturum esse, ut Iudaei credant in dominum saluatorem, in quem et illi crediderunt. A qua ultima expositione non multum recedit interpretatio illa, quam paucis abhinc tempore vir celeberrimus, cuius amorem, nomen et merita, magni semper faciam, nobiscum communicavit, de propositione nostra *ut convertat cor patrum ad liberos, et cor liberorum ad patres*, scribens: „ in priori propositione per liberos Christum et apostolos, ut e Iudaeis ortos, et per patres seniores et doctores Iudaeorum, qui saepe patres dicuntur; in posteriore autem per patres patriarchas, Abrahamum, Isaacum, Iacobum, Davidem prophetasque, per liberos vero Iudaeos, tempore Christi viuentes, ut istorum posteros, intelligo, ut sensus sit: Iohannem baptistam Iudaeorum seniores atque doctores ad doctrinam Christi et apostolorum, simulque ad ipsum Iesum ut Messiam, praeconio suo ducturum, sicque ad consensum fidei cum patriarchis atque prophetis, qui omnes Messiam saluatorem expectarunt, reducturum esse,„ Sic etiam parum discrepat b. LANGIVS, cuius expositio *in Prophetischen Licht und Recht* haec est: „ *Welche - - Worte - - sich wohl am füglichsten also deuten lassen, daß man durch die Väter die Patriarchen, durch die Kinder ihre spätesten Nachkommen in der glaubigen Iudenschaft verstehe, und die Bekehrung der Väter zu den Kindern deute, daß die Väter dermaleins in der Herrlichkeit mit Freuden die Bekehrung ihrer Kinder erfahren würden. Denn da sich die Engel im Himmel freuen über einen Sünder auf Erden der Buße thut* Luc. XV, 7. 10. *wie sollte man solches nicht vielmehr von den Patriarchen, in Ansehung ihrer glaubigen*

Nachkommenschaft sagen können? Und wenn denn nun die Kinder ihren glaubigen Vætern gleich, und als abgebrochene Zweige in ihren rechten Oelbaum wieder eingepfropfet werden, nach Rom. XI, 17. u. f. und nach Luc. I, 17. zur Klugheit der Gerechten kommen, so werden sie bekehret zu ihren Vætern. Ob nun gleich dieses letztere sich von den Kindern gegen die Eltern füglich sagen läßt, als von den Eltern gegen ihre Kinder; so ist es doch aber auch an sich nicht unfüglich, daß die Patriarchen dermaleins, nach dem Grunde der Bekehrung bey ihren Nachkommen, zu ihnen in der innigsten Neigung zu vielem Lobe Gottes gekehret stehen werden,,. Quibus adhuc COCCCEIVM addimus, qui tertio, inquit, docet finem missionis Eliae, ut sua doctrina vocet Israelitas ad poenitentiam et fidem euangelii, quippe Christo iam dato et mox reuelando; quod dicit reducere cor patrum ad filios, ne scil. Abrahamum et caeteros pueret filiorum suorum Ies. XXIX. 22. 23. et cor filiorum ad patres, hoc est, filios ad sensum iustorum siue ad fidem ipsorum. Quomodo hoc facturum sit, quaeris? Quando prophetia alia silet, intelligitur, eum hoc facturum demonstratione e lege sine miraculis, sola indigitatione, Messiae promissi, tum per testimonium de eius persona et officio, tum per testimonium de eius exhibitione, tum per illius definitionem, secundum verbum dei ad se et apparitionem spiritus sancti super ipsum descendentis in symbolo columbae. Qui descensus egregie ἀναλογεῖ descensui ignis coelestis in altare lapideum ad petitionem Eliae.

§. XVII.

Eorumque
sententia
reiiicitur.

Sed eiusmodi expositiones licet ingenium patronorum suorum declarent, aliorum tamen calculum non obtinuerunt, quippe qui monuerunt potius, quod significatus vocum primus et proprius sine necessitate relinquatur. *) Nec ea hic

*) Sic. v. g. IOH. MARCKIVS in mibus, quae omnia, ait, vtvt doctissimi Exercit. Iunien. Disput. XVI. §. 2. ad- mis partim interpretibus probata, specie- ctis quibusdam eiusmodi expolitio- ciose dicta fateor, attamen iusta solidi- tate

reliquis praeferenda erit interpretatio, quod pace viri celeberrimi dictum sit, in qua voces eadem aliter in priore atque aliter in posteriore propositione sumuntur; quia auctor perspicuitati studens non ita facile instituit sermonem, ut in duabus propositionibus immediate se invicem sequentibus easdem adhibeat voces, iisque tamen significationes longe diuersas tribuat. Nec est, quod quis pro defendenda hac expositione regerat, ipsam harum vocum interpretationem ab angelo Luc. I, 17. institutam confirmare expositionem istam. Si enim forsitan dicere velit, quod ex omissione posterioris propositionis et substitutione aliarum vocum pateret, in posteriori propositione alias vocibus respondere significationes; negabo consequentiam, quia aliae rationes omissionis et substitutionis iam sunt adductae (§. XXI. Dissert. I.), et in adducendis propositionibus pluribus non commode aliqua omitti potest, nisi idem illa significet, quod per quandam ex reliquis indicatur.

§. XVIII.

Adprobamus igitur eorum sententiam, qui patres et filios magis proprie de hominibus coetaneis interpretantur, et ad secundam nostram classem pertinent (§. XV.). Pro nostra nimirum sententia homines coetanei omnino sunt assumendi, ita ut combinatio patrum et filiorum, tanquam magnorum et paruorum insignem copiam exprimat, et de conuersione horum improborum omnium promouenda sollicitus fuerit Iohannes (§. XX. Diss. I.) *) Et hoc exinde etiam confirmari poterit, quod Matthaeus et Marcus ad locum nostrum respicientes nulla prorsus facta mentione vel

Transitus ad producendam eorum sententiam, qui ad secundam classem referendi sunt, ostenditur.

D 2

tate destituta esse autumo. Et si quid video, de patribus et filiis coetaneis hic agitur, eandem terram incolentibus, iisdem sceleribus, contaminatis, hinc quibus utrisque conuertendis operam daturus erat Elias. Adde eius Commentar. in 12. proph. min. p. 1300.

*) Quibus iam addas, quod repetitio in posteriori propositione facta sit ad emphasin et augmentum indicandum conf. §. 16. et §. 169. Interpr. Danz. sicut germanice etiam dicimus: *Iung und alt, alt und iung* (i. e. *alle liegen im Verderben*).

patrum vel filiorum solum verbum LXX. interpr. ἀποκατα-
 στες retinuerint, eique pro vberiori explicatione vocem
 πάντα adiecerint. Ita vero vltterius ex locutione in textu
 obuia studium Iohannis supra descriptum, quo homines istos
 ad poenitentiam atque fidem in Christum et amorem inde
 sequentem, perducere conatus est, eruimus, vt nullam ellyp-
 sin, quam omnes fere huc pertinentes interpretes admittunt,
 adsumserimus, vtque significatus vocum vsitatissimus, scopus
 textus, et parallelismus realis pro nobis militent *). Luben-
 ter tamen omnino fateor, quod ansam mihi hanc ingredien-
 di viam, dederit TARNOVIVS, quando ad locum nostrum
 annotauit **), *vt conuertat cor patrum ad filios et cor filiorum
 ad patres ipsorum*, quid ita? cur non *potius ad Deum*? O-
 mnino id implicite notatur, siquidem nulla vera est concor-
 dia et amor erga proximum, nisi vbi fides in Deum in cor-
 de praelucet vide Luc. I, 17. et Deus vult a coetu vnanimi
 laudari et coli Act. II, 1. et IV, 24. 32. Rom. XV, 11. ex Psalm
 CXVII, 1. quum diabolus alias sub initium Euangelii et sem-
 per, quando id praedicatur, hoc egerit, vt discordem red-
 dat hominem contra patrem suum, et filiam erga matrem,
 imo vt inimici cuiusque fidelis sint ipsius domestici Mich. VII,
 6. Matth. X, 34. 35. 36. Erat igitur hoc quam maxime ne-
 cessarium, vt inter se conciliarentur, qui diffidebant prius, quam
 ad sanctorum communionem admitterentur,,

§. XIX.

In specie
 explicatio
 Genselia-
 na indica-
 tur.

Sic etiam ad illos, qui patres et filios in significato pri-
 mo et proprio interpretantur, pertinet summe Reuerendus
 IOH. CHRIST. GENSELIVS ***), ab omnibus tamen reliquis
 in eo recedit, quod particulae ἡν significatum *contra* tri-
 buat,

*) Adde, quod foecunditas scriptu-
 rae, diligenter vbiuis inquirenda, ex-
 plicationem nostram confirmet. conf.
 S. VEN. BAUMGARTENII *Unterricht*
von Auslegung der heiligen Schrift
 cap. I. §. 12. **) in commentar. suo in 12. pro-
 phet. minor. p. 1663. ad cuius verba
 observamus, quod eadem verba IAC.
 WRAUPPIVS in commentar. synopt. ad
 h. l. p. 479. repetierit. ***) in obseruat. sacr. pag. 117. sqq.

buat, atque sic nouam tradat explicationem, quam integram
 ipsis eius verbis exhibebimus, quia obseruationes eius non
 in omnium sunt manibus. Postquam nimirum Vir doctis-
 simus quatuor rationes, quas ille quidem mouentes agno-
 uit, nouam instituendi expositionem, suppeditauit, in §. VII.
 et VIII. l. c. interpretationem suam proponit verbis hisce:
 „Breuib. ergo dabo meae, circa haec verba, sententiae ex-
 „plicationem. Iohannes praecursor Messiae adparuit eum
 „in finem, vt praeparet homines ad receptionem regni, cu-
 „ius rex erat Messias, spiritualis mox reuelandi; reddere de-
 „bebat domino populum praeparatum; prout apud Lucam
 „cap. I. 17. ipse docet angelus. Nunc autem sospitator dile-
 „ctissimus, discipulis suis recens electis, huius sui regni qua-
 „litem descripturus Matth. X, 21. 35. se venisse ait, vt con-
 „citet hominem contra cognatos ipsi propinqua cognatione;
 „non quasi princeps iste pacis, delectaretur odio et bello o-
 „mnium contra omnes: absit cogitemus, ne dicamus! aliter
 „se res habet: quia scilicet non omnes, quod tamen optaue-
 „rat serio et voluerat Iesus, doctrinam de via salutis per Ie-
 „sum essent recepturi, et Satanae regnum relicturi, sed po-
 „tius omnibus, queis poterant, viribus, salutiferum euangeli-
 „um istud oppressuri; hinc non defuturos parentes et fi-
 „lios, qui, amore pharisaicae doctrinae quanti quanti flagran-
 „tes odio erga se inuicem mutuo exarsuri, ferro et igne, ver-
 „bis et operibus, lingua et manibus essent persecuturi, quo
 „scilicet alter alterum ab accessu ad regnum istud spirituale ar-
 „ceret. Cum autem Iohannis esset officium, homines ad re-
 „gnum istud praeparare; hinc coniectu est facillimum, hac
 „ipsa sua opera odium istud, passim, inter parentes et filios,
 „moueri, ipsumque, saluberrima, de hominum salute, consilia
 „suppeditantem; occasionem simul instrumentis Satanae
 „praebiturum, qua accepta, odia inter Iudaeos, et bella do-
 „mestica excitare, impurus ille, veritatis et salutis hominum
 „hostis infernalis, satagebat.

„Hoc supposito, et ex historia eius aetatis satis noto, a

„complemento retrogrediens ad vaticinium, haec omnia prae-
 „dicata arguo; debebat nimirum, iuxta verba prophetae, E-
 „lias iste promissus, in persona Iohannis exhibitus, *corda pa-*
 „*trum* conuertere aduersus filios, et filiorum aduersus patres,
 „i.e. debebat semina spargere regni messiani, et hac ratione
 „praecursoris officio rite fungi, quo ipso effici debebat, vt
 „membra regni diabolici, contra fideles Christi subditos se
 „efferentia hos odio persequerentur vatiniano, et instar ho-
 „stium haberent, adeo vt nec corda patrum et filiorum, quae
 „tamen sanguis ipse coniuncta vult, ab eiusmodi dissidio ex-
 „empta existerent,„ Post haec Vir Sum. Reuer. sententiam
 suam aliis commendat, et ex idiotismorum indole ostendit;
 quod verbum **וּשׁ** significationem compositi exprimere ac
conuertere et, quod pro synonymo habet, *concitare* verti pos-
 sit, quodque particula **עַל** significare queat *contra*, *aduersus*,
erga. Tuncque addit: „in constructione autem verbi **וּשׁ**
 cum **עַל** non locum habere significationem conuersionis ad
 aliquem sed contra aliquem, adeoque denotare conuertere,
 concitare aduersus seu erga aliquem, adparet ex omnibus i-
 stis locis, vbi manus dei contra inimicos conuersa dicitur,
 e.g. Amos I, 8. vbi **וּשׁ** cum **עַל** constructum, rectissime ab ipso
 Luthero translatum est: conuertam manum meam contra
 Ekron. Et quid multa allegatione opus est? experientia
 satis corroborat assertum,„

§. XX.

Eademque
 modeste
 examina-
 tur.

Ad hanc explicationem, quod pace Viri Summe Reu.
 fiat, monemus, α) quod vsitatior et frequentissimus significa-
 tus particulae **עַל** *super* sine ratione sufficiente deferatur *).

β) quod

*) Equidem lubentissime concedo, enim veritati conueniunt, quae do-
 quod **עַל** etiam significet *contra* §. 120. ctis. GENSELIUS de constructione
 I, 3. interpr. Danz. attamen significa- huius particulae cum verbo **וּשׁ** mo-
 tus *super*, et *ad* significationi forma- nuit. Hoc omnino verum est, quod
 li magis respondet conf. §. XX. Diss. particula nostra cum verbo **וּשׁ** in
 I. et NOLDIUS l. c. annot. 1740. p. Hiph. constructa, quando manus dei
 928. et frequentissimus est; ideoque conuersa dicitur, apud Amos 1, 8. item
 hic etiam praeferrī debet. Minime que Ies. 1, 25. Ezech. 38. 12. Psalm 81,
 15. signi-

β) quod significatio actiua verbi *conuertere* sine necessitate hic de occasione huius actionis tantum exponatur, ita vt conuertere cor patrum contra filios indicet occasionem dare vt per membra regni diabolici odium inter cognatos etiam oriatur, quodque non statim *conuertere* et *concitare* pro synonymis haberi debeant. γ) quod explicatio eius non satis commode cum verbis sequentibus connecti possit. δ) quod rationes eius, quae eum ad nouam explicationem instituentiam mouerunt, non sint satis firmæ, et nostram expositionem §. XX. Diss. I. prolatam non feriant. Sunt nimirum sequentes: 1) *si qua inter homines facta, et ex mandato diuino fieri debuit, conuersio i. e. poenitentia, is ad quem a peccatis conuertere debent, non amplius quisquam hominum, sed Deus, isque solus viuus et verus, coelorum terrarumque dominus monstratur: qui alias esse potuisset in hac per Iohannem futura conuersione, h. l. praesignificata, iuxta quam homines ad homines conuerterentur? Eandem quoque ob causam angelus natiuitatem Iohannis, Zachariae patri, annuntians, conuersionem ad dominum, ab altera ista, in verbis Malachiae notata, solertissimus distinguit, prout Lucas Cap. I, 16. 17. litterarum monumentis consignauit.* Sed respondetur: recte omnino ad solum verum deum conuersio fieri debet, non autem secundum expositionem nostram conuersio hominis ad hominem, sed conuersio hominum ad dominum in verbis textus nostri docetur, ita nimirum vt per illa amor verus immediate, mediate vero conuersio omnium innuatur. Quod vero Vir doctissimus putet

15. significet contra, sed et in eadem constructione significat *super*, non autem *contra* Zachar. 13, 7. vbi de congregatione ouium Christi sermo est, et *והשיבת ידיו עליהם* reducam manum meam super paru- los, idem est, ac congregabo illos et congregatos conseruabo illos conf. TARNOVII Commentar. ad h. l. p. 1571. Praeterea eadem particula cum *שוב* in Hiph. constructa in aliis ca-

sibus vbiuis ferme non significat *contra* sed potius *ad*, *super*, v.g. Gen. 40, 13. *והשיבתך על כנך* et reducet siue restituet te ad stationem tuam, Ierem. 16, 15. *והשיבותם עליהם* et reducam illos ad terram suam. adde Genes. 41, 13. 2 Sam. 16, 8. Ies. 46, 8. Ierem. 16, 15. 23, 3. 24, 6. Habak. 2, 1. Psalm 94, 2. Exod. 15, 19. 2 Chron. 32, 25.

putet, Gabrielem conuersionem ad dominum a conuersione in dicto nostro indicata distinguere, tantum abest vt concedamus, vt omnino potius asseramus, angelum clarissime docere, quod verba dicti nostri de conuersione ad dominum sint explicanda. Est nimirum particula καὶ post verba ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα occurrens vertenda explanatiue id est, (§. XXI. Diff. I.) vel etiam causaliter nam, ita vt angelus probationem asserti sui v. 16. e vaticinio Malachiae suppeditet v. 17. simulque expositionem vocum apud Malachiam obuiarum doceat. 2) Quando verbum שׁוּב ex intentione spiritus s. conuersionem ad aliquem docere debet, non constructum istud deprehendimus cum particula עַל, vt hoc loco apud Malachiam, sed cum אֵל: id quod satis euictum apparebit omnibus, qui attenti sacras literas peruoluere solent, imo ipse Malachias, interiectis versiculis, ante nostrum, paucis, scilicet cap. III, 7. eadem huius verbi constructione utitur. Respondetur: hoc est falsum, quod verbum שׁוּב, quando significare debet conuertere seu reducere aliquem ad aliquid, non construatur cum עַל, siquidem potius attento scripturae lectori notum erit, quod de vna eademque re eodem plane sensu mox אֵל mox עַל in eiusmodi constructione adhibeatur. Sic enim v. g. Ier. XXIV, 6. legitur וְהָשִׁיבוּתִים עַל הָאָרֶץ, et cap. XXX, 3. dicitur וְהָשִׁיבוּתִים אֵל הָאָרֶץ et reducam illos ad terram. 3) non video, quomodo corda patrum et filiorum ad se inuicem hac, quam vult ista sententia, ratione fuerint per Iohannem conuersa, cum potius tunc degentes Iudaeos, a patribus, et patrum suorum traditionibus, auertere, et ad Christum adducere conabatur: quae eadem ratio valet, si ad patres spirituales, i. e. doctores Iudaicos, applicare velis; hos enim viperarum genimina salutat Iohannes, quos itidem, vt alios, qui liberorum nomine venire possunt, doctrinam et mores modernos iubet deferere, et veritatem euangelicam amplecti. Respondetur: Nullus interpretum Christianorum, quantum nouimus, asseruit, quod per verba nostra indicetur, Iohannem ad laborandum esse, vt filios ad patrum suorum traditiones, aut ad recentiorum do-

doctorum Iudaicorum doctrinam et mores homines conuerteret, sed pro nostra etiam explicatione aliter plane res se habet. Adeoque Vir S. R. sententiam quandam pro lubitu finxisse, aliisque tribuisse, videtur. 4) *ad priscos si applicare velis, Iudaeorum maiores, qui veram puramque doctrinam, vitamque sanctam, sectabantur, iterum omni difficultate expeditum te non videbis: licet enim modus, filiorum corda ad istos conuertendi, maxime esset comprehensibilis, alia tamen remanet difficultas, quomodo scil. patrum, pridem defunctorum, inter sanctos coelites degentium, ad hos suos filios s. posteros, fieri potuit et debuit conuersio, quippe qui iuxta Ies. LXIII, 16. nec nouerant, nec sciebant Israelitas, Iohannis tempore viuentes?* Respondetur: Hoc omnino verum est, quod sine causa ad patriarchas quidam confugerint, eosque per patres intellexerint (vid. §. XV.). Sed haec obiectio quosdam tantum ferit, nec ex illa adhuc sequitur necessitas explicationem Genselianam, expositioni angeli non recte conuenientem, assumendi.

§. XXI.

Sic tandem alios quoque adhuc notabimus, qui patres et filios de hominibus coaetaneis exponunt, sed per conuersionem cordis patrum ad liberos, et cordis liberorum ad patres ipsorum intelligunt harmoniam in doctrina inter Iudaeos ab Elia procurandam. Quod interpretes quidam Iudaici ita exposuerint locutionem nostram, iam supra indicauimus (§. XIII.); e Christianis vero ad harmoniam illam praeter alios respexerunt IOH. MARCKIUS in Exercit. Iuuen. Disp. XVI. §. 13. et HERM. WITSIVS in Miscell. sacr. Tom. II. Exercit. XV, §. 47. Et huc etiam GROTIUS iudaizans ex parte pertinet, quando ad verba, *et conuertet cor patrum ad filios et cor filiorum ad patres eorum*, annotat: „post tempora Maccabaeorum ad Christi tempora agitata fuerat Iudaea non discordiis tantum, sed et bellis ciuilibus, quorum breuis memoria apud Tacitum est Historiarum V. exactior apud Iosephum: sectae praeterea Sadducaeos a Phari-

Ac tandem illa expositio additur, secundum quam per voces nostras harmonia in doctrina intelligitur, eademque diiudicatur.

faeis et inter hos uouae sectae Hillelis et Sameae populum distraxerant. Iohannes incipiet his malis adferre remedia, caritatis instilians praecepta, Luc. III, 11. et ad vnum magistrum omnes remittens Matth. III, 11. Marc. I, 7. Luc. III, 16. Ioh. I, 15., Contra hanc expositionem Grotianam recte iam monuit CALOVIVS in Bibl. illustr. V. T. T. II. p. 1074. quod verba ista ad dissidia post tempora Maccabaeorum ad Christi tempora agitata, componenda, et sectas Sadducaeorum et Phariseorum tollendas, restringi non debeant. Quibus addimus, quod generatim in sola concordia et harmonia ista in doctrina non sit subsistendum, et quod e contrario eiusmodi harmonia rite intellecta cum nostra expositione in summa sit harmonia; nam nostra expositio illam includit. Sic vero harmoniam illam sensu tolerabiliore explicat Calouius, quando l.c. p. 1075. scribit: *Simplicior eorum est explicatio, qui censent hac phrasi non aliud significari, quam omnes tam patres quam filios ad vnā fidem et religionem conuertendos, q. dicat: Elias conuertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres, id est, faciet ut patres et filii habeant vnum cor; id est sint unanimēs in fide et amore Dei, ut vno communi corde et animo patres cum filiis et filii cum patribus, id est, tam maiores quam minores Christum recipiant et colant.*

NOBILISSIMO AC DOCTISSIMO
MAVR. GVOLFG. CHRIST. HANFFIO,

S. P. D.

IO. GEORGIVS WALCHIVS.

Haud leue de te laetandi prae me habere, semper mihi
visus sum, argumentum cum ob singularem tuam in-
dustriam; nec vulgarem in sanctioribus disciplinis ardorem;
tum ob probos tuos mores, quorum commendatio in docto
ac diligenti iuvene eo maior est, quo rarius hodie cernitur
suauissima illa eruditionis et pietatis consociatio et quo tu-
tius, vtraque coniuncta; iter paratur ad veram ac constan-
tem futuram felicitatem. Quam de te conceptam spem
haud irritam fore luculento specimine nunc demonstras ac
in arenam descendis, vt ibi doctrinam et diligentiam tuam
publice ostendas, cuius quot in te sunt praeclarae opes, tot quo-
que vt metere aliquando possis fructus, tot consequi praemia,
ex animo precor, teque tuarumque rerum statum supremi nu-
minis gratiae supplex commendo. Ienae, d. X. April. cl. lxxxv.

PRAENOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
MAVRITIO WOLFGANGO CHRIST. HANFFIO,

Coburgensi,

S. P. D.

IOH. GOTTFR. TYMPIVS

Ling. sacr. et oriental. rel. P. P. O.

Quoniam ante hos tres annos, in hac Academia sanctio-
ribus literis operaturus, me conuenires primum, non
sine voluptate animus praesagebat mihi, fore vt in studiis
orientalibus longiores, quam fieri vulgo solet, faceres pro-
gressus. Intelligebam enim te non leuiter adpersum Ebrai-
cis literis ad nos accedere, et ardens rvvm ad altiora eniten-
di propositum laetus simul intuebar. Nec vanum me augu-
rem fuisse rvvs deinceps, cum te disciplinae meae commit-
teres, labor indefessus, quem diuinorum vatum oraculis et
poetarum sacrorum monumentis penitus intelligendis im-
pendisti, quemque in Rabbinorum commentaria excutienda
atque Arabicae quoque linguae fundamenta rite iacienda in-
sumisti, abunde declarauit. Praesidia tibi, hanc studiorum

TVORVM rationem ingressus, comparasti firmissima, quibus solis sublimioris scientiae religionis nostrae sanctissimae praecepta statuminari possunt atque communiri, et quibus qui destituuntur vix nomen, decus autem et gloriam peritorum Theologiae neutiquam tuentur. Immotum enim Scripturarum fundamentum tam arduo aedificio est substruendum ne ruat et collabatur, non arena fluxa et instabilis supponenda. Quam assiduus autem in hac palaestra per triennium fueris, et quid in arte interpretandi diuina effata omnino promoueris, a TE docte elaborata dissertatio, quam binis vicibus in publico conflictu defendendam instituisti, praeclare docere quemuis potest. Gratulor igitur TIBI impensetum exantlatos in hoc laudis cursu labores, tum hoc eruditionis TVAE documentum egregium, et mihi valde gaudeo quod mea quoque in TE formando opera non frustra sit collocata. Numen autem immortale TIBI porro vires ac facultatem largiatur gratiosissime, vt, quae adhuc comportasti bonae mentis omnisque virtutis verae ac literarum praestantissimarum alimenta, ad vsus amplissimos rei christianae atque eruditi orbis TVAE commoda propediem promere atque adhibere sine offensione queas. Caeterum bene valeas, resque tuas ex voto agas, vtque amare me pergas vehementer rogo. Scribebam in Academia Ienensi, d. VIII Aprilis. clō lccc lli.

CLARISSIMO ATQVE DOCTISSIMO

MAVRIT. WOLFG. CHRIST. HANFFIO

S. D. P.

CAROLVS GOTTHELF MULLERVS P.P.O.

Itaque ergo, quam exquisitae tibi aperuit eruditionis gloria, ascendis denuo cathedram; ita Gymnicorum instar, multa vtentium exercitatione, alterum inis vultu certamen imperterritito: quippe cum comitem inuicta se Tibi obtulit sapientia. Cuius Te adeo impleuit ardore honor, nuperi praemium certaminis, vt, de victoria certus, vel maxime a diuinae hostibus veritatis reportare nouam auderes sapienter victoriam. Si, quod *Seneca* de virtute pronunciat, verum est, quae nullo non, viuo et mortuo, gratiam referat, qui bona illam sequutus est fide: non mihi possum temperare, quo minus ad sapientem-

entiam, aliam virtutis genitricem, aequae, ac altricem fidelis-
simam, eleganter dictum transferam. Tuo exemplo, *amice*
laudatissime, quibus Te suum cumulauit cultorem sapientia, do-
na comprobes munificentiae, felicitatis omnino omnis orna-
mentis condecoratus. Ienae ad d. XII. Aprilis anno elo 1666 LII.

NOBILISSIMO AC DOCTISSIMO
MAVRIT. WOLFG. CHRISTIAN. HANFFIO,
S. P. D.
IOANN. ERN. IMM. WALCHIVS.

Nescio sane, vtrum TIBI, VIR NOBILISSIME; an pa-
triae magis debeam gratulari, TIBI, quod tot praecla-
ris eruditionis ac liberalis doctrinae praesidiis TE video in-
structum; patriae vero de tam bono ciue, ex cuius labori-
bus ac vigiliis academicis tam coetui sanctiori; quam reipu-
blicae vberriimos fructus iure quodam meo promittendi,
summas prae me video rationes. Sed quid ego pro TE
spondeam patriae, quum TE ipsum optimam sponsonem,
pignus potius dixerim eruditionis TVAE, facere ac publi-
cum diligentiae TVAE haud vulgaris monumentum statuere
cerno, quod eiusmodi esse, libentissime fateor, vt spem,
quam de TE excitasti, non aequare modo; sed et longe
superare videatur. Tuum sane, quod in lucem emittis, in-
genii specimen, ita est comparatum, vt quilibet, TE in hoc
sapientiae domicilio sapientem quoque ingressum esse vitae
rationem, facile intelligat. Luculenter eodem demonstras,
sanctioribus disciplinis animum TE ita consecrasse, vt simul
de comparandis TIBI iis subsidiis, quae partim ex philoso-
phiae: partim ex sanctioris linguae studiis arcessuntur, cau-
te prouideque cogitares et TVO confirmares exemplo, lit-
terarum sacrarum cultorem his instrumentis eo felicius ad
sanctissimae nostrae religionis penetralia iter facere, quo
difficilior saepe ad illa aditus harum rerum ignaris videtur.
Maxime itaque laetor de insigni hac, quam TIBI adquisiisti,
laudum TVARVM accessione, deumque optimum maximum
precor, veneror atque imploro, vt, quaecunque suscipias,
ex voto animique sententia TIBI succedant, TVQUE, finito
studiorum cursu, metam, quam TIBI fixisti, feliciter et
cum

cum hac amplissima industriae TVAE praemia consequaris.
Ienae, d. X. april. anno restituti in pristinam gratiam gene-
ris humani cdo lccc lii.

NOBILISSIMO DOCTISSIMOQUE
MAVR. GVOLFG. CHRISTIAN. HANFFIO

S. P. D.
CHRIST. GVIL. FRANC. WALCHIVS, P. P.
Ingenii TVI praestantiam et voluntatem rectam ac fedat-
tum animum vtilissimosque labores sedulo contempla-
tus, quanta commoda futuro tempore sacrae ciuitati TVAE-
que patriae a TE sint expectanda, facile intellexi. Post-
quam frequens atque assiduus in doctorum scholis fuisti
eorumque consiliis gessisti morem et in diuinarum rerum
studiis, quibus TE totum tradidisti, ita elaborasti, vt nec lit-
teras, in oriente cultas, sine quibus magna sanctioris disci-
plinae pars incompta et sterilis est, leuiter attingeres; sed
penitus eas perspiceres, prudenter censuisti, ad confirman-
dam omnium, qui TIBI bene cupiunt, spem nihil esse
aptius; quam vt, summo disputantis munere, aequae vim in-
genii, ac sedulitatem auditoribus approbares. Nec teme-
re TE id suscepisse; sed fortunatissimum esse consiliorum
TVORVM exitum, certaminis litterarii, nuper a TE commis-
si, exemplo discimus, in quo optime stetisti et quot illius
spectatores; tot quoque de doctrina TVA et, qua praeditus es,
ad obiecta expedite respondendi, arte habuisti testes. Qua-
re non possum; quin TIBI de feliciore rerum statu et lau-
dum TVARVM accessionibus studiose gratuler deumque pre-
cer, vt TE porro caelesti benignitati habeat commendatif-
simum TIBIQUE omnia, quae suscipis, laeta, fausta, glorio-
sa esse, iubeat. Vale meque, quod facis, amare perge.
Ienae d. XV. apr. ann. reparatae salutis humanae MDCCCLII.

PRAENOBISSIMO DOCTISSIMOQUE
MAVR. WOLFG. CHRIST. HANFFIO

S. P. D.
IAC. WILH. BLAVFVS.
Philos. Doct. Ampl. Ord. Phil. Adi.
OPPONENS.

Officii ratio me quoque TIBI gratulari editam praeclarae
Tuae

Tuae doctrinae specimen cogit. Iis ornamentis, in quibus vera studiosi Theologiae et Philosophiae dignitas posita est, ita cumulate ornatus es, ut a bonis omnibus, quibus eximium animi Tui decus innotuit, plurimum amatus sis, atque observatus. Hunc bonorum amorem fuisse auxisti elucubrando Dissertationem exegeticam arduum illud et ponderosum Malachiae vaticinium de Elia mittendo illustrantem, eandemque congruenter apteque defendendo. Congratulor Tibi de opimo decore, et magna gloria, quam ex illo industriae Tuae argumento adeptus es. Spero fore, ut summum Numen perbreui praemio virtutis ac solertiae Tuae TE donet: credasque mihi affirmanti, me mirabiliter esse laetaturum de Tua salute ac fortuna, quam TIBI adprecor, florentissima. Caeterum vehementer etiam atque etiam a Te peto, ut consuetudinem, quae tecum est mihi, nunquam intermittas. Vale. dab. e Mus. d. XII. April. clc lccclii.

Mit brüderlich erfreuten Sinnen

Seh ich den Beyfall, der dich ziert:

Dein Trieb, durch Müh ihn zu gewinnen,

Hat dich zum Horsaal hingeführt.

Dir ist dein edler Wunsch gelungen,

lang hast du dir den Ruhm errungen,

Der deinem Fleis auf künftige Zeit

Die schönsten Folgen prophezeyt.

Dich hebt mit treuen Mutterhänden

Eusebie dereinst empor.

Du wirst dein Glück mit Ruhm vollenden

In ihrer Diener edlem Chor.

Dies hofst, o Bruder! meine Liebe;

Und deines Fleisses edle Triebe

Gewähren mir von deinem Schwung

Die kräftigste Versicherung.

Seinem geliebten Herrn Bruder, wölte mit diesen wenigen ergebenst Glück wünschen

T. C. G. HANFF, B.R.B.

VIRIO

VIRO PRAENOBILISSIMO ATQUE CONSULTISSIMO
AMPLISSIMO DOCTISSIMOQUE DOMINO

DN. GEORGIO HANFFIO

Notario publico Caesareo, Senatori Coburgensi, Praefecto aerarii Ec-
clesiastici, et Serenissimo Principi a rebus extraordinariis

S. D. P.

IOAN. FRID. HIRT.

Etsi insignem filii TVI dilectissimi diligentiam ut multis ef-
feram laudibus, non opus est, quia specimen hoc aca-
demicum sub meo praesidio publice ab ipso defensum satis
superque illam testatur; non possum tamen, quin TIBI, VIR
PRAENOBILISSIME, meam hac de re laetitiam, significem,
atque simul de filio tam praeclaro et docto ex animo gratu-
ler. Ex quo iste a Gymnasio academico patrio ad nos anno
1749. huc concessit, bonis litteris theologo et ornamento
et praesidio futuris admodum instructus, nihil pro laudabili
suo proficiendi ardore intermisit, quod amplius ad finem
propositum feliciter obtinendum facere potuit. Operam
assiduam inter alia scholis meis et philologicis et exegeticis
varii generis a primo statim tempore usque ad praesentem
diem dedit, et per studium indefessum atque vitae integri-
tatem meum omnino sibi conciliauit amorem. Quare nec
improbaui, sed maximopere potius laudaui et excitaui con-
siliu eius, quod cepit, et specimen quoddam conscriben-
di, et me auxiliante publice illud defendendi. Suppeditaui
ei hunc in finem varia argumenta, nec non ordinem eadem
pertractandi, ex quibus praesens hoc de Elia futuro iam
manifestato ad Malach. III, 23. 24. elegit. Exercitationem
quandam hunc in locum proprio Marte exaravit, eandem
mihi exhibitam legi ac relegi, alia reieci, alia mutavi, alia-
que addidi, usque dum specimen hoc duas dissertationes a
filio TVO carissimo cum gloria defensas continens enatum
sit. Et sicut consensum TVVM promptamque ad sumtus ne-
cessarios faciendos voluntatem laudo, ita etiam fructus
amoenissimos in filium TVVM hac ex re redundantes et spe-
ro et opto. Sic igitur TIBI gratulor de filio, qui expecta-
tionem TVAM ex arte implevit: gratulor patriae ciuem uti-
lissimum: gratulor filio TVO doctissimo hoc eruditionis speci-
men: gratulor et mihi auditorem gratum atque optimum. Vale.

Hirt, Johann Friedrich, 1719-1783

Diss. philol.-exeg. de Elia futuro iam manifestato, ad Malach. III, 23. 24

Bd.: II.

Jena 1752

4 Diss. 1572#Beibd.2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10932234-4

VD18 80377556-001